Prilozi za orijentalnu filologiju XIV-XV/1964-65 (1969) 273-309

ALEKSANDAR MATKOVSKI

PRILOG PITANJU DEVŠIRME

Pregled literature

O ovom značajnom pitanju balkanska istoriografija nije dala mnogo naučnih radova. Osim tri manja priloga (J. Tomića, A. Refika i G. Galabova) i jedne studije (Uzunčaršilija), nisu mi poznati drugi radovi iz ove oblasti. Prilog J. Tomića sadrži ukupno 19 stranica, a pošto je objavljen 1898. godine, predstavlja najstariji rad o ovom pitanju[1]. Prilog obiluje važnim podacima, daje opšti pregled i predstavlja značajan doprinos istorijskoj nauci u rasvetljavanju ustanove danka u krvi. Njegov prilog još uvek predstavlja jedini temeljniji rad o ovom pitanju u jugoslovenskim zemljama. Međutim, on je svoj prilog radio isključivo na osnovu podataka stranih putopisaca koji su u prolazu kroz Osmansku imperiju imali sasvim malo mogućnosti da se na terenu obaveste o prikupljanju ovog danka ili da zavire u saraje gde su se vaspitavali adžemi oglani. Njegov rad je jednostran, jer nije konsultovao zvanična turska dokumenta koja predstavljaju, uglavnom, osnovni izvor. Istina, turska dokumenta uglavnom potvrđuju vesti evropskih putopisaca, ali pružaju i mnogo značajnije i obimnije podatke. Po mom mišljenju, njegov rad može biti kritikovan i u koncepcijama i zaključcima. Polazeći sa verskih i antiturskih pozicija, on je došao do zaključka da su hrišćanska deca bila sok koji je krepio Osmansku državu i kada je taj sok presahnuo, počelo je i opadanje Osmanske imperije. U tom smislu on kaže: »Što je turska carevina u to doba dospela do one visine... najveća je zasluga... od hrišćanske dece i upravnika i savetnika sultanovih poreklom hrišćana...«[2] i »... životnim sokom hrišćana podanika turskih, a najviše srpskog naroda krepio se organizam turske države...«[3]. Razloge opadanja turske moći on nije tražio u opadanju turskog feudalizma i turske privrede uopšte, već je to objašnjavao ukidanjem devrširme.

[1] Jov. N. Tomić, *Danak u krvi — priložak proučavanju istorije srpskog naroda u XVI veku.* Bgd 1898.

[2] Isto str. 2 i 3.

[3] Isto str. 3.

Godine 1926, pokojni turski istoričar Ahmed Refik, tadašnji profesor za tursku istoriju na Univerzitetu u Istanbulu objavio je prilog »*Devşirme usulu ve acemi oglanlar*«[4]. Prilog ima 14 strana i objavljen je u Zborniku Istanbulskog Filozofskog fakulteta. U ovom prilogu Ahmed Refik je posle kraćeg uvoda dao više dokumenata u skraćenom obliku, arabicom a zatim i jedan kompletan ferman iz 1621. godine. Ovaj rad je značajan kao građa o spomenutom pitanju.

O ovom pitanju 1939. godine G. Galabov je objavio svoj članak u Godišnjaku Sofijskog univerziteta[5]. Članak ima 36 strana zajedno sa prilozima koji su dati na kraju. U ovom radu Galabov ukratko obrađuje instituciju devširme, ali je vrlo oprezan u davanju konstatacija i zaključaka. Iz gore spomenute Refikove zbirke dokumenata, Galabov je uzeo 4 dokumenta i ponovo ih je objavio u bugarskom prevodu. Pored toga, Galabov je objavio i jedan dokument uzet iz jedne stare kanuname koja se čuva u biblioteci Univerziteta u Istanbulu.

Kao i prethodna dva autora, tako je i Uzunčaršili podelio svoj rad na dva dela: na tekst i priloge sa oko 95 dokumenta. Njegov rad predstavlja, zasad, najobimniju i najbolju studiju o pitanju devširme[6]. On se koristio isključivo arhivskom građom i dao je niz važnih i nepoznatih podataka i uspeo da revidira neka shvatanja o ovom pitanju. Međutim, može mu se zameriti što se uopšte nije koristio podacima evropskih putopisaca, izuzev u dva do tri slučaja i što nije obradio otpor raje, bez obzira na to da li je to bila hrišćanska ili muslimanska, protiv skupljanja ovog danka, jer se time stiče utisak kao da otpora nije bilo. Time bi se iscrpla literatura koja se direktno odnosi na ovo pitanje.

Što se tiče izvorne građe o ovom pitanju, treba istaći da se izvestan broj dokumenata nalazi u zbirci »*Turska dokumenta iz Berske i Njeguške arhive od 1598—1886. god.* koju je izdao grčki istoričar Vazdraveli[7] u Solunu 1954. godine, kao i dokumenat br. 9 u zbirci »*Martolozi i hajduci u Makedoniji*«[8], Solun 1948. god. od istog autora.

Godine 1955. Institut za nacionalnu istoriju u Skopju izdao je zbirku turskih dokumenata iz Carigradskih arhiva (1557—1645) pod

[4] A. Refik, *Devşirme usulû ve acemi oglanlar*. Darülfünun edebiyat fakültesi mecmuasi, cilt 5, № 1—2, Istanbul 1926.

[5] Гълъбъ D. Гълъбовъ. *Edinъ zakonъ i drugi dъržavni dokumenti po sъbiraneto na momčeta za eničeri*. Godišnikъ na Sofiiskiя univerzitetъ — istoriko-filologičeski fakultetъ — kn. XXXV. 6. Sofiя 1939.

[6] Ismail Hakki Uzunçarşili. *Osmanli Devleti teşkilâtindan Kapukulu ocaklari* I. Türk tarih kurumu yayinlarindan VIII, seri — № 12[1]. Ankara 1943.

[7] Naslov u originalu: ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ, *ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Β. ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ-ΝΑΟΣΗΣ* 1598-1886. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1954.

[8] Naslov u originalu: *ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ. ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ.* ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ *ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ.* ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1948.

nazivom »*Makedonija vo XVI i XVII vek*« u prevodu Dušanke Šopove. U ovoj zbirci samo dokument br. 23 odnosi se na devširmu.

Kao izvor za devširmu treba spomenuti najnoviji rad dra Radovana Samardžića »*Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika XVI—XVII veka*, izdanje Istorijskog arhiva Beograd 1961. godine. U ovom obimnom i značajnom radu dr. Samardžić daje odlomke iz putopisa 29. francuskih putopisaca koji su u toku XVI i XVII veka prolazili kroz Tursku i ostavili podatke o svojim zapažanjima na terenu. Između ostalog, oni daju i niz dragocenih podataka o devširmi.

U ovom radu, razume se, koristio sam se svim dosadašnjim dostignućima istorijske nauke. Ovaj rad predstavlja pokušaj i skroman prilog balkanskoj istoriografiji i sa ciljem da se dopune već poznati radovi o ovom pitanju. Pored izlaganja u prvom delu, na kraju ovog priloga dajem i 11 dosad neobjavljenih dokumenata, i to pet dokumenata iz kolekcije *Mühimme defterleri*, koja se čuva u Arhivi Predsedništva vlade u Istanbulu (Başbakanlik Arşivi). Foto-kopije ovih dokumenata čuvaju se u Institutu za nacionalnu istoriju u Skopju, odakle sam se koristio njima, a signature sam stavljao onako kako su stavljene u Institutu za nacionalnu istoriju. Ostalih šest dokumenata su iz *sidžila Bitoljskog kadiluka*, koji se čuvaju u Državnoj arhivi SRM u Skopju.

Devrširme oglani

Sakupljanje u početku samo hrišćanske a kasnije i muslimanske dece od raje u Osmanskoj Imperiji poznato je pod imenom *devširma* (دوشيرمه). Devširme je glagolska imenica od glagola ديوشيرمك, دوشيرمك، دوشورمك što znači sakupljati, sabirati (plodove, žetvu i dr.), sakupljati vojsku, skupljati decu raje namenjenu za janjičare.

Naš narod je ovaj danak nazivao *danak u krvi* ili *krvavi danak*. Francuski putopisci koji su XVI i XVII veku prolazili kroz naše krajeve imali su prilike da čuju kako naš narod jadikuje protiv ovog danka koji su oni zabeležili kao »l'impôt du sang«, »tribut d'ames«, »tribut d'enfans«, les enfans de tribut«, »enfans du tribut«[9].

U vreme Murata I, kada se Osmanska Imperija počela naglo širiti, pojavila se potreba za većim brojem vojske i došlo se na pomisao da se iskoriste hrišćanska deca zarobljena u ratu koja bi prethodno bila islamizirana i prevaspitana, obučena u ratnim veštinama a zatim učestvovala u ratovima. U tom cilju za vreme Murata I osnovan je *adžem-i odžak* (ognjište, dom mladih, neiskusnih) koji je bio potčinjen janjičarskom odžaku i gde su se deca obučavala u čitanju, pisanju, islamskim naukama i ratnim veštinama.

[9] R. Samardžić, *Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika XVI—XVII vek*, izdanje Istorijskog arhiva Beograda 1961 godine. Str. 528, 554, 555, 557 i 708.

U početku deca su se skupljala samo u graničnim oblastima Turske, gde su akindžije upadali u neprijateljsku teritoriju u cilju uznemiravanja i dovodili zarobljenu decu. Jedna petina zarobljene dece išla je za *adžem-i odžak*. Ova deca su se zvala »*pencik oglani*« t. j. deca petine. Prema *Tavarih-i Ali-Osman* 1360. godine pendžik oglani već su se uzimali. Prema *Tacüttavarih* i *Uruc Bey tarihi* pendžik oglani su se skupljali počevši od 1362. godine[10].

Posle bitke kod Ankare turska osvajanja su privremeno prestala, a neka mesta su čak prešla u ruke Vizantinaca. Ovim zastojem smanjio se priliv *pendžik oglana*, a deca su bila potrebna radi novih osvajanja i zato se došlo na pomisao da se uzimaju i deca koja su se nalazila unutar granica Osmanske imperije. Ovim povodom, u početku vladavine Murata II, izdat je *Devširme kanunu* tj. zakon da se skupljaju i deca hrišćanskih podanika Turske koji su nazvani *devşirme oglani*. Ceo ovaj sistem prikupljanja hrišćanske dece koja su bila unutar turskih granica zvao se *devşirme usulu*. Cilj ovog sistema bio je da pojača janjičarski odred novim prilivom omladine. Ovaj sistem se pokazao praktičniji nego *Pencik usulu* i zato je sve češće primenjivan. Međutim, prikupljanje *devşirme oglana* nije u isto vreme značio prekid uzimanja *pencik oglana*. Ova dva sistema su neko vreme uporedno postojala. Pencik oglani su se uzimali još neko vreme, a zatim je ovaj danak zamenjen otkupom u novcu. Sistem devširme počeo je da se primenjuje prvo u Rumeliji, i to u Albaniji, Makedoniji, Grčkoj i Bugarskoj, zatim u Srbiji, Bosni i Hercegovini i u Mađarskoj. Od kraja 15. ili od početka 16. veka postepeno se proširio i na hrišćanske podanike iz Anadolije[11].

Postoje vesti na osnovu kojih može da se zaključi da su za devširmu u početku uzimana deca od svih hrišćana bez razlike[12], a kasnije da su se ograničili samo na određene narodnosti, i to na Albance, Bosance, Grke, Bugare i Jermene. Uzimanje dece od ostalih naroda i narodnosti neko vreme bilo je zabranjeno. *Devşirme dahi arnavut ve bosnevi ve rum ve bulgar ve ermeni tayifesinden olup, gayri tayifeden almak memnu idi*«[13].

Prema nekim izvorima, kao što su مرئ التواريخ *(Müriüttevarih)* i قوانين يكيچريان *(kavanin-i yeniçeriyan)*, Uzunčaršili tvrdi da se u vreme sultana Mehmeda Osvajača narod iz Bosne obratio molbom da i njihova deca idu u devširme[14]. Iako je sumnjivo tvrđenje da su Bosanci sami zahtevali da njihova deca idu u devširmu, činjenica je da su se deca bosanskih i albanskih muslimana uzimala u devširmu samo ako su htela dobrovoljno (vidi prilog broj 9). U jednom dokumentu iz 1666. godine naređuje se da se uzmu u devširmu deca bosanskih i albanskih muslimana samo ako oni to dobrovoljno žele, i ako su u dobi od 15 do 20 godina života. Zatim se naređuje da se ova deca ne

[10] Uzunčaršili c. d. str. 9.
[11] Isto str. 13 i 14.
[12] Hammer I str. 125.
[13] Galabov c. d. str. 15.
[14] Uzunčaršili c. d. str. 18.

mešaju sa hrišćanskom, da se za njih napravi poseban spisak i da se uvrste u posebnu grupu koja će se uputiti u Istanbul[15]. Decu bosanskih ili albanskih muslimana koja su uzeta u devširmu zvali su »*sünnetli oglan*« ili »*potur ogullari*« i upućivala su se ili u Saraj ili u bostandži odžak[16].

Izvori i literatura daju različite podatke o vremenskom skupljanju dece za janjičare. Neki tvrde da su se svake godine u nekoj oblasti Osmanske imperije sakupljala deca za janjičare. To tvrde Kuripešić[17], Sakzov[18] i Ihčiev[19]. Putopisci Nikola de Nikole[20] i Aramon[21] tvrde da su sakupljali decu svake četvrte godine. Benedito Ramberti, vrlo dobro obavešteni pisac o prilikama u Turskoj u svom spisu »*Tre libri delle case de Turchi*, Venetia 1539« isto tako kaže da je skupljanje bilo svake četvrte godine[22]. Međutim, većina autora tvrdi da je to bilo svake pete godine[23]. To tvrdi i putopisac Marko Pigafetti, koji je putovao kroz Tursku 1567. godine[24]. Uzunčaršili smatra da se skupljanje vršilo jednom u sedam godina[25]. Verovatnije je da su se deca skupljala u neodređenom vremenskom periodu, prema potrebi, i to ne u čitavoj Imperiji istovremeno i ne tako često.

Prema izvorima, može se zaključiti da je uzrast dece bio različit, da su postojali razni periodi i da je to zavisilo od vojnih potreba Turske. U vreme Mahmuda I i njegovog sina Murata II uzimana su deca uzrasta od 7 do 8 godina[26]. Previzanija u svom izveštaju od 1554. godine javlja da su uzimani dečaci uzrasta od 10 do 12 godina i da su pre toga uzimana deca manjeg uzrasta do 7 godina[27]. Diloar, koji je putovao kroz Tursku 1640/41. god. kaže da su odvođena deca uzrasta od 12 do 18 godina[28]. Na osnovu jednog fermana iz 1622. godine naređuje se da se skupljaju deca od 15 do 20 godina (vidi prilog br. 6) a 1638. god. od 16 do 25 godina (vidi prilog br. 9). U kasnijim vekovima kada je potreba za vojskom bila velika i kada turska feudalna klasa nije mogla da čeka 10, 15 pa i više godina dok deca porastu i da ih

[15] ΒΑΣΑΡΑΒΕΑΛΗ, *ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟ ΙΑΣ* . . . dok. 49.
[16] Uzunčaršili c. d. str. 19.
[17] Vidi: »*Putovanje Melchiora Seydlitza od god. 1556—59.* Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka od P. Matkovića. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti kn. LXXXIV Zagreb 1887, str. 51.
[18] Янко Sakъzovъ, *Bъlgarite vъ svoяta istoriя*, treto izdanie. Sofiя 1922, str. 149.
[19] Ihčievъ, *Prinosъ kъmъ vъprosa za spahiitѣ vъ otomanskata dъržava i turski dokumenti vъrhu tѣhъ.* Sbornikъ za narodni umotvorenia, nauka i knižnina kn. XXV. Sofiя 1909, str. 19.
[20] Samardžić c. d. str. 708.
[21] Uzunčaršili c. d. str. 14.
[22] Tomić c. d. str. 5.
[23] Ćorović Vladimir, *Istorija Jugoslavije.* str. 292. St. Stanojević, *Narodna enciklopedija* II str. 122. Atanasov, *Selskite vъstaniя v bъlgariя kъm kraя na XVIII v. i načaloto na XIX v. i sъzdavaneto na bъlgarskata zemska voйska.* Sofiя 1958 g. str. 6.
[24] P. Matković, *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vijeka.* Rad JAZU knj. C Zagreb, 1890, str. 162.
[25] Uzunčaršili c. d. str. 28.
[26] Zeki Mehmed Pakalin, *Osmanli Tarih deyimleri ve terimleri sözlügü.* I Istanbul str. 445.
[27] Mijatović Čed., *Pre trista godina.* Glasnik srpskog učenog društva knj. 36 str. 191.
[28] Samardžić c. d. str. 309.

tako dugo prevaspitava, uzimala je odrasliju decu koja su prolazila samo kroz kratke kurseve obuke. Deca su se dobro sećala svojih roditelja i svog kraja i, naravno, nisu više bila tako fanatična kao ranije.

Sve do prve polovine XVI veka hrišćansku decu su skupljali beglerbezi, sandžakbezi i kadije. No, pošto su ovi uzimali mito i davali ga u zakup, sakupljanje je prepušteno janjičarskom odžaku. Za ovu dužnost određivani su ljudi iz janjičarskog odžaka, i to najčešće sekbanbaše, solakbaše, zagardžibaše, turnadžibaše, zemberekčibaše, devedžiler i jajabaše[29]. *Devširme memürü* je bio izraz kojim je nazivan onaj službenik koji je bio određen da prikuplja decu za devširmu. Ovom memuru davao se ferman i zapečaćeno pismo janjičarskog age. U fermanu i pismu bila su uputstva u kom kraju i koliko dece da prikupi. Devširme memürü je bilo poverljivo lice. U svojoj dužnosti on je bio potpuno slobodan i rukovodio se samo na osnovu instrukcija sadržanim u fermanu i u pismu janjičarskog age. Praćen svojim pisarima i dobro naoružanom pratnjom, devširme memuru je odlazio iz Istanbula u određeni kraj. Telali su prethodno išli po selima i objavljivali narodu naređenje da se prikupe na određeno mesto svi očevi zajedno sa svojom decom. Tu su morali da dođu i seoski popopi sa knjigama rođenih stanovnika. Onda je devširme memuru na osnovu ovih knjiga odabirao najlepšu i najzdraviju decu. Deca su uzimana u prisustvu spahije, kadije, seoskog ćaje i garanata. Deca su se uzimala iz svih feudalnih lena: hasova, zijameta, timara, vakufa i mulkova, a isto tako i iz gradova (vidi prilog br. 6 i 9). Obično se uzimalo jedno dete na 40 kuća, no to se menjalo prema prilikama i vremenu. Svako uzeto dete uvodilo se u spisak gde se zapisivalo njegovo ime, datum njegovog rođenja, njegov lični opis, ime njegovog oca i majke, ime njegovog sela, kadiluka i sandžaka i ime spahije kome je bio raja. Ovaj spisak je pravljen u dva primerka. Jedan je ostajao kod devširme memura, a drugi se davao *surudžibaši* koji je vodio grupu uzete dece u Istanbul[30] (vidi i prilog br. 6). Sejdlic, koji je putovao Turskom 1556—1559 god. kaže da su iz jednog sela uzimali najviše do petoro muške dece[31].

Veći broj pisaca tvrdi da su seljacima odvodili jedinca sina, ali Mlečanin Konstantin Garconi, koji je bio u Badoarovu poslanstvu u Carigradu posle 1572. godine naročito naglašava da nisu dirali jedince[32]. Od roditelja koji su imali dvoje ili više dece odabiralo se najzdravije i najlepše. Jedinac se nije uzimao već se ostavljao za ispomoć ocu[33]. Za ovo tvrđenje postoje podaci i u dokumentima. U fermanu iz 1666. godine naređuje se: »*Izbegavajte da zapišete jedinca onome ko nema više sinova*«[35] (vidi i prilog broj 6 i 9).

[29] Pakalin I str. 446 i 448.

[30] ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ dok. 49.

[31] P. Matković, *Putovanje*... Rad JAZU knj. LXXXIV. Zagreb 1887 str. 51.

[32] Tomić c. d. str. 7.

[33] Islam ansiklopedisi. Istanbul 1948, str. 564. Za ovo tvrđenje vidi i Pakalin c. d. str. 447 i Uzunčaršili c. d. str. 17.

[34] ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ dok. 49.

Prilikom izbora pazilo se da se ne uzme dete čiji su roditelji *ili više od jednog sina ako otac ima više dece*[34] ili »*da se ne uzima sin* umrli, jer se smatralo da je takvo dete nevaspitano i lakomo[36]. Nije se uzimalo dete sa fizičkim nedostacima: ružno, ćelavo, ćose, preterano visoko, preterano nisko, debelo, kao ni deca koja su predmet podsmeha u selu, sinovi čobana, ovčara, govedara, kao i oni koji su bili sami čobani, ovčari i govedari. Nije se uzimalo dete koje je bilo zasnovalo bračni odnos, koje je bilo obrezano, koje je znalo turski jezik, koje je živelo u gradu ili dete koje je naučilo neki zanat, jer se smatralo da neće biti koristan kao vojnik dečak koji je upoznao gradski život[37].

Pazilo se da se uzmu deca uglednih roditelja, jer se smatralo da su dobro vaspitana. Deca popova su se takođe uzimala[38], dok deca seoskih kethuda su bila oslobođena[39].

Za svako uzeto dete selo je plaćalo »*danak za odelo*« koji se zvao »*hil'at baha*«, »*kaput bedeli*« ili »*kul akçesi*«. Od ovog novca kupovala se crvena i žuta čoja od čega se pravila »Üst dolamasi« (gornja dolama) i »iç dolamasi« (donja dolama). Gornja dolama je pravljena od crvene, a donja od žute čoje (vidi prilog broj 8). Za *kaput bedeli* selo je plaćalo po 100 akči na dete, kasnije 200, 300 a početkom XVII veka 600 akči[40]. Evlija Čelebi opisuje devširme oglane sakupljene u Rumeliji kako ih je video u Skopju obučene u jednobojne crvene dolame a na glavama su imali fantastično velike kape »külah« od crvenog filca[41].

Selo je moralo da dâ i »*traš akçesi*« tj. novac za brijanje deteta do Istanbula[42] (vidi i prilog broj 8). Osim toga, selo je moralo da dâ nešto novca za kadiju, pisara, ćehaju i surudžije. U nekim fermanima strogo se zabranjivalo uzimanje novca za kadiju, pisara, koldžije i druge (vidi prilog broj 9).

Kada bi se prikupilo 100 do 200 dece, formirala bi se *sürü* (grupa). Svaka grupa je imala svoje pratioce *surudžije*. Glavni surudžija zvao se *surudžibaši*. Oni su bili odgovorni da decu odvedu u Istanbul, da se na putu o njima staraju, da ih zaštićuju i da ne dozvole da pobegnu. Strogo su kažnjavali surudžije koji na putu zamene neko dete. Čest slučaj je bio da roditelj potplati surudžije koji su puštali dete, a na njegovo mesto uzimali drugo koje bi naišlo (vidi prilog br. 6 i 9). Za ishranu i prenoćište do Istanbula zaduženo je bilo selo gde su deca odsedala[43]. Ovo je za selo bio veliki danak, jer je moralo da hrani i da dâ prenoćište za 100 do 200 dece i za desetak surudžija. Ovome su se neki seljaci odupirali ne dozvoljavajući da karavan sa devširme oglanima noćiva u njihovim selima. Tako su seljaci sela Brezište oko 1565/66. godine kamenjem i motkama napali

[35] Galabov c. d. str. 25.

[36] Islam ansiklopedisi, str. 564.

[37] Pakalin str. 447, Islam ansiklopedisi str. 564, Uzunčaršili str. 18.

[38] Uzunčaršili str. 17, Pakalin str. 447.

[39] Uzunčaršili str. 18.

[40] Uzunčaršili str. 18, Pakalin str. 447.

[41] Uzunčaršili str. 28.

[42] ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ dok. 49.

[43] Šopova c. d. dok. br. 23.

karavan i surudžije (vidi prilog broj 1). Ako se na putu neko dete razboli, ostavljalo se kod nekog kadije ili subaše, a kad ozdravi, upućivalo se opet u Istanbul[44]. U fermanima davalo se uputstvo da se grupa na putu dugo ne zadržava, već da ide najkraćim putem u Istanbul. Grupa je putovala peške ili na konjima. Do Istanbula su putovali jedan, dva ili više meseci zavisno od puta, uzrasta dece, načina putovanja i udaljenosti od Istanbula.

Raja oslobođena devširmea

Od ovog danka bili su oslobođeni pojedini veći gradovi, neke narodnosti ili čitave oblasti Osmanske imperije, kao i pojedinci koji su vršili neke vojne ili poluvojne dužnosti. Francuski putopisac iz druge polovine XVII veka Fransoa Petis de la Kroa piše da seljaci *»napuštaju sela i sklanjaju se u velike gradove čije je stanovništvo izuzeto od ovog svirepog i sramnog danka«*[45]. Zaista, Istanbul, Galata, Rodos, Trapezunt i neka druga mesta bila su neko vreme oslobođena davanja dece za janjičare[46]. Neko vreme je i Brusa bila oslobođena. Nisu uzimali dečake i od hrišćana koji su živeli pomešani sa Turcima, Đurđijancima i Kurdima, a na prostoru između Karamana i Erzeruma u Maloj Aziji[47]. Prema *Kavânini yeniçeriyan* nisu postojali propisi da se uzimaju deca iz Hrvatske, Srednje Mađarske i iz Beograda, jer Hrvati i Mađari nisu postajali pravi muslimani i prvom prilikom vraćali su se svojoj prvoj veri. Ne postoje dokumenta da su se dečaci uzimali iz Vlaške i Bogdanske[48].

Nisu uzimana arapska ni kurdska, kao ni jevrejska deca čiji su se roditelji bavili trgovinom[49]. Mada neki autori tvrde da su Jermeni bili oslobođeni ovog danka[50], Uzunčaršili tvrdi da su i oni davali taj danak[51]. Verovatno je da su uzimali i jermensku decu, ali samo za poslugu u dvoru, i to vrlo retko[52]. Znači, uzimana su jevrejska, jermenska, ciganska, pa čak i muslimanska deca iz nižih slojeva[53].

Bilo je raje koja je bila stalno ili privremeno isključena od obaveze da daje decu u devširmu. To je bila raja koja je vršila neku vojničku ili poluvojničku službu od interesa za državu. Takva raja dobijala je ferman u kome je pisalo da su oslobođeni devširme zbog dužnosti koje vrše, a ponegde se nabrajaju i sve njihove dužnosti. Jednim novim fermanom mogle su da se ukinu sve dotadašnje privilegije. Tako u jednom fermanu iz 1622. godine se kaže: *»Ako neka sela kažu: Mi smo rudarska ili vakufska raja i imamo naredbu da*

[44] Uzunčaršili c. d. str. 25.
[45] Samardžić c. d. str. 320.
[46] Snѣgarovъ, *Istoria na ohridskata arhiepiskopia-patriaršia atъ padaneto й podъ Turcite do neinoto uniщoženie (1394—1767)*. Sofia 1932, str. 37.
[47] Uzunčaršili c. d. Str. 20.
[48] Isto str. 14.
[49] Pakalin I c. d. str. 447.
[50] Enzyklopaedie das Islam I str. 992.
[51] Uzunčaršili c. d. str. 17 i 27.
[52] Islam ansiklopedisi str. 564.
[53] Enzyklopaedie das Islam I str. 992.

nam se deca ne uzimaju i da smo oslobođeni avariz-i divaniye i ako se opiru davanju dece za janjičare, u tom slučaju moja naredba je: ako raja — stanovnici tog sela imaju hüküm (odluke) u kojima je zapisano da su oslobođeni od tekâlif-i örfiye i avariz-i divaniye i od uzimanja dece za janjičare i ako ne žele da ih daju, takvu decu nikako ne uzimati. Slično tome, ako neko drugi od raje kaže, na osnovu moje naredbe, da im se ne uzimaju deca za janjičare, neka im se oduzmu odluke koje su im u rukama i sa znanjem kadije da se zapečate i da se pošalju mom Pragu sreće«. (Vidi prilog br. 6). U istom smislu je i ferman iz 1621. godine kod Galabova[54]). U nekim tapu defterima srećemo podatke da su neka derbendžijska sela zbog svoje dužnosti bila oslobođena devširme. U tapu defteru br. 571 piše: مزبور قریه‌نك رعایاسي دربند جی اولوپ... عوارض دیوانیه و تكالیف عرفیه دن و نزل و جره حور و غلمان عجمیاندن وحصار یا پمقدن و... معاف اولوب (55)

U tapu defterima za Kruševački sandžak kaže se: دربند حفظ و حراست ایچون خراجدن ورسم اغنامدن ویكیچری اوغلانندن معاف اولار (56) slično ovome nalaze se podaci i u tapu defterima za Požeški sandžak: قریهٔ مزبوره‌نك رعایاسی عوارض دیوانیه وتكالیف عرفیه دن ونزل وجره حور وغلمان عجمیاندن معاف اولق. (57)

Nailazimo na podatke da su i vojnuci ponegde bili oslobođeni davanja adžemi oglana. Žan Palern Forezijen, koji je 1582. godine putovao iz Sofije do Dubrovnika piše: »... *da ne bi plaćali nikakav danak, i da ne bi predavali svoju decu, vojnuci imaju obavezu da ih hiljada svake godine ide u Carigrad ... da budu upotrebljeni na poslu koji je potreban u konjušnici«*[58].

Od hrišćana iz sela Kadikoj i Kartal u blizini Istanbula nisu uzimana deca za devširmu jer su bili zaduženi da žanju sultanske livade koje su bile kod Üsküdara, da hrane konje, da štite robu koja je dolazila iz Bruse i drugih mesta, da daju vodiče i veslače za brodove[59].

Badoar, koji je 1573. godine prošao kroz Bosnu, Srbiju i Makedoniju ostavio je sledeći podatak: »*Veći deo stanovnika su hrišćani,*

[54] Galabov c. d. str. 31.
[55] Tapu defteri № 571 (za Smederevski sandžak iz druge polovine XVI veka str. 101—102).
[56] Tapu defteri № 567 (za Kruševački sandžak iz 1566—1574. god.), fotokopija 83/6 i u Tapu defteri № 179 (za Kruševački sandžak iz 1535—36. god.), foto-kopija 86/95.
[57] Tapu defteri № 650 (za Požeški sandžak iz druge polovine XVI veka) fot. kop. br. 11/107. i u Tapu defteri № 672 (za Požeški sandžak iz 1589) fot. kop. br. 10/124. Da su neke dervendžije bile oslobođene davanja dece za janjičare, vidi i u Tapu defterima № 157 (za Bosanski sandžak iz 1528—30 g.) fot. kop. br. 65/471. Svi ovi defteri čuvaju se u foto-kopijama u Orijentalnom institutu u Sarajevu. U Institutu za nacionalnu istoriju u Tapu defteri № 232 fot. kop. br. 43. postoji podatak da je Mavrovo bilo oslobođeno davanja adžemi oglana, jer je bilo dervendžijsko.
[58] Samardžić c. d. str. 138.
[59] Pakalin I c. d. str. 445.

ali potčinjeni tolikim dažbinama i kulucima da bi — premda su od česti oslobođeni od davanja desetog dečka — rado otišli da žive ma gde u kom drugom kraju i tako su potišteni i upropašćeni, da nisu u stanju da zemlju obdelavaju«[60].

Otpor protiv devširme

Otpor se manifestovao na razne načine, od prikrivanja dece, pa posredstvom potkupljivanja i zbegova, sve do oružanih napada na sakupljače. Ponegde u otporu su uzimali učešće samo roditelji braneći svoju decu, a ponegde i čitava sela ili naselja. U svom putopisu od 1573/78. Gerlah navodi da je video jednu udovicu koja je imala dva lepa deteta i koja se svakog dana molila bogu da ih uzme, jer su Turci bili odlučili da ih oduzmu za janjičare i motrili su svakog dana da li su deca još uvek u kući[61]. Isti autor dalje piše da se događa da hrišćani sami jedan drugog izdaju, u slučaju da je neko prikrio pravi broj dece[62]. O ovoj Gerlahovoj tvrdnji postoje i zapisi nepoznatih autora, najčešće popova, koji su nam na koricama crkvenih knjiga ostavili podatke. Na jednom zapisu iz XVI veka o ovome piše: »*Oh, oh teško meni pokajanom, braćo, u ovim teškim vremenima. Kada sam ovo pisao na sigurno mesto, došla mi je vest da su došli da sakupljaju hrišćansku decu za janjičare. Moja deca još nisu dorasla za janjičare, no prokleti klevetnici su me naklevetali kod prokletih agarjana*«[63]. Očajni otac dalje proklinje klevetnike ovim riječima: »*Klevetnici da ne znaju za sebe i za svoju čeljad*«.

Žan Palern Forezijen, koji je kroz Balkansko poluostrvo proputovao 1582. godine ostavio nam je podatke o nasiljima prilikom sakrivanja dece i piše:

»... Odseli smo u sofijskom predgrađu kod jedne lepe mlade Grkinje, koja nam je ispričala čudnu i dirljivu priču o velikoj svireposti koja joj je učinjena prošle godine prilikom skupljanja danka u krvi. Ona je još uvek bila toliko ucveljena i srca još uvek toliko stegnutog da nije mogla ni iskazati ono što je htela da nam kaže. Stvar je u ovome. Kako je bila obaveštena da dolaze skupljači danka, ona je sakrila svoje dete, koje je imalo osam do devet godina, da joj ga ne odvedu. Da bi je naterali da prizna gde se dete nalazi, Turci su joj iščupali bradavice na dojkama vrelim gvožđem. Mi u to nismo mogli poverovati — tim pre što je taj deo tela tako osetljiv da se to ne bi moglo učiniti, a da ne nastupi smrt — sve dok nam ona ne otkri grudi na kojima ugledasmo rane još nezaceljene. Doista, svi do jednog, čak i naši janjičari, osetismo silno sažaljenje ...[64].

[60] Mijatović c. d. str. 186.

[61] Irečekъ *Stari pъtešestvia po Bъlgaria otъ 15—18 stoletie.* Periodičesko spisanie na bъlgarskoto knižovno druzestvo, kn. VI, Srъdecъ 1883 str. 39 i 40.

[62] Mijatović c. d. str. 191 i 193.

[63] G. Ivanovъ, Istoričeski izvestia i predania iz Loveško. I. I. D-vo, IV, 1915 str. 210.

[64] Samardžić c. d. str. 311—312.

Da bi sprečili prikrivanje dece, turske vlasti su preduzimale najstrožije mere. Tako u dva fermana iz 1601. godine *devširme memuru* se naređuje: »*Ako neko od nevernih roditelja ili neko drugi pruži otpor i ne preda svog sina za janjičara, odmah da bude obešen pred pragom svoje kuće*«[65]. U fermanu od 1622. godine izdate su stroge naredbe i propisane kazne za one koji prikrivaju decu (vidi prilog broj 6). I Diloar, koji je 1640. godine opisao prikupljanje dece za janjičare kaže:

»Nežna ljubav koja bi ga navela da sakrije dete pod izgovorom da nije tu ili da je bolesno, izložila bi ga velikim novčanim ili telesnim kaznama, pa, katkada, i smrti. Ranije je uzimao samo jedno dete ocu koji ih je imao više ali sada uopšte nisu tako pažljivi, pa i kad otac ima samo jednog sina, ne ostavljaju mu ga ako im se svidi, i ako je u odgovarajućem dobu, tj. od 12 do 18 godina«[66].

Bilo je slučajeva da hrišćani izdaju onoga koji prikrije dete, ali je isto tako bilo slučajeva da muslimani pomažu roditelju-hrišćaninu da sakrije dete. Muslimani su to činili, neki iz milosrđa, a neki iz svojih ličnih interesa, i to najčešće zato što su im deca bila potrebna kao radna snaga na njihovim feudalnim posedima. O ovome postoje više podataka u raznim turskim dokumentima. U jednom fermanu iz 1621. godine strogo se opominju kadije, subaše, vojvode, upravnici vakufa, timarioti i zaimi da se ne protive prikupljanju dece i da ih ne sakrivaju u svojim timarima, zijametima ili u svojoj kući i čifluku niti da im omoguće bekstvo. U istom dokumentu se dalje kaže: »*Prilikom sakupljanja dece za janjičare dešavalo se da mesne kadije, vojvode, subaše, administrativni službenici i druga lica zaštićuju jedno ili dva sela i nisu dopuštali da se deca prikupe ...*«[67]. U drugom fermanu iz 1666. godine preti se nazirima, vojvodama, upravnicima vakufa i drugim službenicima da ne prikrivaju mladiće koji rade kod njih, jer u suprotnom biće ne samo smenjeni već i kažnjeni najstrožijim kaznama[68]. O ovome vidi i naš prilog broj 5. Godine 1638. čak se desio slučaj da su seljaci iz sela Nižo Pole u Makedoniji doveli dečka da ga predaju za devširme, ali njihov spahija to nije dozvolio, već je oteo dete iz njihovih ruku i sa njim pobegao (vidi prilog broj 7).

I zbegovi su bili jedna vrsta otpora protiv davanja dece. Ovim su se naročito koristili oni koji su živeli u pograničnim oblastima i tako su imali mogućnosti da pređu s one strane granica bilo zauvek ili privremeno dok prođe prikupljanje dece. Ovo je bilo teže izvodljivo seljacima koji su živeli u unutrašnjosti. Postupak je bio težak i za jedno lice a kamoli za veće porodice. Da se napusti ognjište i ode u beli svet, teško je bilo čitavoj porodici, a ako se ukloni samo dete, porodica je ostajala u neugodnoj situaciji i izložena turskoj osveti. Da su se seljaci, ipak, sklanjali u šume i planine dok prođe prikup-

[65] ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ, ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ ... dok. br. 4; ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΕΣ dok. br. 9.

[66] Samardžić c. d. str. 309.

[67] Galabov c. d. str. 30 i 31.

[68] ΑΡΧΕΙΟΑ ΒΕΡΟΙΑΣ... dok. br. 49.

ljanje, govore mnogi podaci u izvorima. Vrančić u svom putopisu iz 1553. godine piše: »*Čim jedan narod čuje da su pobirači izaslani, u šume skriva decu, ili je šalje drugamo, dok ona kuga mine*«[69]. Arhiepiskop Marino Bici u svom izveštaju Istočnoj kongregaciji 1610. godine piše da su u okolini sela Čiprovec došli Turci da prikupljaju decu za janjičare. Narod je otišao u zbeg, u planine, šume i pećine i sakrivao se sa svojom decom. Za one koji su bili uhvaćeni, Turci su pripremili kolčeve da ih nabiju, no narod, uprkos svojoj sirotinji, umilostivio ih je raznim darovima[70]. Episkop Frančesko Soimirov u svom izveštaju Istočnoj kongregaciji od 20. oktobra 1646. godine piše da su u selo Čiprovec opet došli Turci da prikupljaju decu za janjičare. Međutim, narod je pobegao u planine gde je ostao nedelju dana[71]. Fransoa Petis de la Kroa, koji je putovao Bliskim istokom 1670—1680. piše u svom putopisu da je narod bežao ne samo u šume i planine već i u one velike gradove čije je stanovništvo izuzeto od ovog danka[72].

Bogataši su imali jedno moćno sredstvo da im dete ostane u kući, to je bio novac. Muka je bila za siromaha, jer u doba o kome je reč teško da ga je mogao imati. Ipak, čak i siromašni roditelji davali su devširme memuru u vidu poklona sve što god su imali samo da zadrže dete. Blagodareći tome što su turske vlasti bile potkupljive, neki su uspevali visokom cenom da otkupe dete[73]. Bilo je slučajeva da roditelj potkupi devširme memura, da mu dâ novac i opet da mu uzme sina u devširmu (vidi prilog broj 11). Ponegde su seljaci potkupljivali pojedine roditelje ili njihove sinove koji su bili naklonjeni da idu u devširmu. Njima su davali novac, a dete bi se obavezalo, u ime dotičnog sela, da ide u devširmu. Tako su učinili seljaci sela Malovište i Vlahče (vidi prilog broj 10).

Od svih sredstava upotrebljavanih za odbranu dece najčešće se koristila rana ženidba. Kada su Turci uzimali decu od 6 ili 7 godina, hrišćani nisu mogli da se koriste ovim sredstvom, ali kasnije, kada su uzimali odrasliju decu do 25 godina, roditelj je ženio dete pre vremena, tako je spasavao dete, ali je primao obavezu da plaća i za njega harač, jer je bio bračna glava[74]. O ovome priča i Gerlah, koji kaže da je sreo jednog Mađara, koji je bio zarobljenik kod Turaka, a koji mu je pričao da Albanci i Bugari žene decu u osmoj ili devetoj godini samo da ne bi otišla u devširmu[75]. I drugi pisci kažu da je ženidba bila jedno od efikasnih sredstava za izbegavanje devširme[76], a istina je da Turci nisu dirali u ove dečje brakove, jer su brak smatrali svetom ustanovom koju ne treba kidati. Naravno, bilo

[69] P. Matković, *Putovanja* ... RJAZU knj. LXXI Zagreb 1884, str. 22.

[70] *Položenieto na Bъlgarskiя narod pod tursko robstvo (dokumenti i materijali).* BAN Sofiя, 1958. g. str. 83.

[71] Isto str. 85.

[72] Samardžić c. d. str. 320.

[73] Mijatović c. d. str. 191 i Tomić c. d. str. 9.

[74] Des Hayes, *Voyage de Levant.* str. 144.

[75] Irečekъ *Stari pъtešestviя po Bъlgariъ od 15—18 stoletie.* Per. sp. kn. 6. sr dec. 1883 str. 42.

[76] O ovome vidi Tomić c. d. str. 10, Mijatović c. d. str. 192.

je i retkih izuzetaka, kada su sakupljači uzimali svako pogodno dete i nisu marili da li je oženjeno ili ne[77].

Pošto Turci nisu uzimali obrezanu decu, i time su se koristili da se izbegne devširma. Međutim, u jednom fermanu iz 1564. godine daju se uputstva kako da se postupi u ovom slučaju i kaže se: »*Hrišćani često vrše obrezivanje da ne bi dete bilo uzeto za adžemi oglana. Ali dete koje je obrezano i izrazi želju da ide u adžemi oglane da se ne sprečava, već da se uzme*«[78].

Prema pričanju Rikoa, neki hrišćani u Srbiji, da bi sačuvali dete, upotrebljavali su sok neke trave i prilikom krštenja upisivali mu krst na čelo koji se nije mogao ukloniti[79]. I u Makedoniji, kod Kucovlaha, bio je običaj, koji se dosada zadržao, da se detetu utisne krst na čelo. Neki hrišćani su beležili detetu krst na ruci[80]. Dok Mijatović navodi da su se roditelji, da bi sačuvali decu, odlučivali čak i da ih sakate i da to nije bila retka pojava[81], dotle Tomić sumnja u to[82]. Mijatović inače ne navodi izvor za svoj navod.

Otpor protiv devširme davali su ne samo roditelji već i sama deca. Na putu za Istanbul neka deca su bežala i vraćala su se svojim roditeljima. Zato se u svim fermanima naređivalo da se deca strogo paze da ne bi pobegla i ako ipak neko uspe da pobegne, da se uhvati i opet da se dovede (vidi prilog broj 6 i 9). Prema dva dokumenta, oba iz 1564. godine, koja je objavio Ahmed Refik vidi se da su neka deca uspevala da pobegnu čak iz Istanbula. Uz pomoć svojih rođaka koji su ih pratili sve do Istanbula, pošto su primila islam, deca su uspela da pobegnu i da se vrate u svoja sela gde su se opet vratila na hrišćanstvo. Dokumenti završavaju naredbom da se deca opet pronađu, uhvate i okovana dovedu u Istanbul[83]. Odraslija deca su bežala čak iz Anadolije, gde su bila data na rad na čifluk nekom Turčinu. Godine 1592. pobeglo je 48 dece i nije poznato da li su bila uhvaćena[84]. I anadolski i rumelijski aga imali su svoje ćehaje kojima je bilo stavljeno u zadatak da proveravaju da li se deca i dalje nalaze na posedima gde su bila data na rad. Ako ih nema, oni su ih gonili sa svojih 10 do 15 vojnika, hvatali ih i vraćali natrag na posed[85].

Oružani napadi bili su poslednji metod za odbranu dece. Oni koji bi se na ovo odlučili morali su zatim da se odmetnu u planine i da postanu hajduci. Ipak je takvih slučajeva bilo više (vidi prilog broj 1). U Hercegovačkom sandžaku, kod Prijepolja, stanovništvo se oružjem suprotstavilo jajabaši koji je bio određen da sakuplja decu. Vlast je uspela da uhvati podstrekače i da ih pošalje na dugogodišnju robiju na galijama[86]. Godine 1705. silahdar Ahmed Čelebi dobio je nalog da iz okoline Bera i Njeguša u Makedoniji prikupi 50 dece. On je sa svojom pratnjom došao u grad Njeguš i počeo da prikuplja decu.

[77] Tomić c. d. str. 10.

[78] Pakalin I c. d. sr. 445.

[79] Ricaut, *Histoire de l'etat present de l'Empire ottoman, traduit par Briot.* Amsterdam, 1670. str. 207.

[80] Stojanović Ljub., *Stari srpski zapisi i natpisi* knj. II Bgd. 1903 str. 207. Tomić c. d. str. 9.

[81] Mijatović c. d. sr. 192.

[82] Tomić c. d. sr. 9.

[83] Galabov c. d. str. 18 i 19.

[84] Uzunčaršili c. d. sr. 26.

[85] Isti sr. 29.

Međutim, stanovnici spomenutog grada su se pobunili govoreći: »*Nećemo da predamo svoju decu muslimanima*« i uspeli su na ulici da ubiju silahdara i njegova dva pridružnika. Zatim su formirali hajdučku četu od stotinu i više hajduka na čelu sa Žisi Karadimo i njegova dva sina i vršili napade u okolini Bera i Njeguša[87].

U početku je raja davala otpora ovom danku, ali kasnije, kada su neki roditelji uvideli da deca imaju lepu budućnost pred sobom, i da mogu dopreti do najviših dostojanstava u državi, oni su dobrovoljno davali svoju decu ili su sami mladići dobrovoljno stupali u janjičare[88]. Neki izvori iz XVI veka kazuju da je tu i tamo smatrano čašću da dete bude uzeto[89] i čak se uzimanje deteta smatralo kao naročita naklonost[90]. I u putopisima niz Bugarsku koje je obradio Jireček nailazimo na podatke da su pojedini roditelji ne samo bez otpora već i dobrovoljno davali sinove u devširmu[91]. Mletački poslanik u Istanbulu Domeniko Previzijano kaže da su u drugoj polovini XVI veka neki otmeniji Turci zavideli hrišćanskoj deci na lepoj budućnosti pa su radili da među hrišćansku decu umetnu i svoju[92]. Ovu Prevazijanovu tvrdnju potkrepljuje i Gerlah, koji piše da mu je neki Mustafa-paša govorio da Turci nemaju koristi od uzimanja hrišćanske dece za janjičare, čak da imaju štete, jer siromašna hrišćanska deca dolaze u saraj i postaju veliki ljudi i kasnije komanduju turskoj deci koja zaostaju[93]. Fransoa Savari de Brev, koji je više od 22 godine proveo u Turskoj na jednom mestu piše: »Ako se u jednom selu od 100 do 120, ili više ili manje, hrišćanskih ognjišta nađe 8 ili 10 ognjišta Turaka, koji stanuju među ovim hrišćanima i čija deca odrastaju s drugom decom njihovog doba i nauče njihov jezik i običaje, ovi Turci, očevi te dece, rade na tom da ovi poverenici prime njihovu decu umesto hrišćanske koju uzimaju za harač, laka srca ih daju, pošto su im dali hrišćanska imena, u nadi da će, ako budu imali sreće, postati velikaši, jer tim putem oni postaju paše, zapovednici vojske svog vladara, žene se njegovim sestrama ili kćerkama, a uz to im daju i novaca da bi ih obvezali. Tako ih, prevarivši sultana, prime i odvedu na Portu kao decu harača i brižljivo odgoje ...«[94].

Kasnije, popunjavanje janjičarske vojske vršilo se sve više decom janjičara dok se konačno janjičarski red nije popunjavao isključivo samo muslimanima, većinom dece janjičara. Ali deca janjičara nisu se oslanjala na svoj rad i nisu se trudila da stiču karijeru svojom zaslugom u ratovima, već su se oslanjala na zaštitu svojih roditelja i srodnika — velikaše koji su svoju decu unapred vaspitavali da budu savetnici sultanovi i računali su ne samo svojim

[86] Isti sr. 21.

[87] ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ... dok. br. 139.

[88] St. Stanojević, *Narodna enciklopedija,* II str. 122.

[89] Enciklopedija Jugoslavije II str. 657.

[90] Tomić c. d. sr. 12 i 13.

[91] Irečekъ, *Stari pъtešestvія po Bъlgarія ot 15—18 stoletie.* Per. sp. kn. VI, Srѣdecъ 1883 str. 42.

[92] Tomić c. d. sr. 12.

[93] P. Matković, RJAZU knj. CXVI, 1893, str. 28.

[94] Samardžić c. d. str. 310.

[95] Pakalin I, c. d. sr. 445.

vezama da im obezbede karijeru, već preko njih da uvećaju i svoj uticaj na dvoru.

Dokle je trajala devširma?

Većina pisaca i autora smatra da je 1638. godine bila poslednja i da je te godine Murat IV ukinuo devširmu[96]. I Galabov smatra da je 1638. godine ukinuta devširma i u tom smislu prenosi jedan citat svog jednomišljenika Mahmuda Šefketa u kome kaže da je devširma ukinuta 1048. godine po Hidžri tj. 1638/39. godine: »*Acemi oglanlari ocagi 1048. tarihi hicrisine kadar berdevam olup andan sonra devşirme kanunu tatbik edilmedigi cihetle mezkur ocak mülga olmuştur*«[97]. Međutim, svi ovi autori poveli su se za Hamerom koji tvrdi da je ovaj danak 1637/38. bio poslednji[98]. Pored Hamera i Riko tvrdi da je postepeno ali potpuno devširma ukinuta za vreme Murata IV (1623—1640)[99]. Ranke, Makušev i Drinov smatraju da je ovaj akt izvršen sredinom XVII veka[100]. Ubicini smatra da je to bilo 1656. godine[101], a Tomić je to preuzeo od Ubicinija[102]. Međutim, da je devširma sprovođena i posle 1638. godine dokazuju dokumenti broj 7, 8, 9, 10 i 11 koje prilažem. Isto tako i francuski putopisac De la Boullay Le Gouz u svojoj knjizi iz 1653. godine govori da je ovaj danak još uvek postojao[103]. Dubrovački poslanik kod Visoke Porte Matej Gondola u svom izveštaju iz 1674. godine kaže da Turci još uvek prikupljaju od katoličkih podanika decu za janjičare[104]. I venecijanski bailo tvrdi da je devširma sprovođena 1664. i 1674. godine[105]. U ugovoru sa Poljskom 1671. godine izričito je naglašeno da je oblast Podolija oslobođena devširme. Evlija Čelebi u svom putopisu iz druge polovine XVII veka opisuje danak u krvi kao još postojeći običaj. Godine 1703. Ahmed III je naredio da se ubire danak u krvi[106]. Zatim, 1724. devširma je još postojala[107], a 1738. godine izdat je berat jednom hrišćaninu u kome mu je bilo oprošteno davanje dece za devširmu[108]. Poslednji defter iz koga se vidi da su se deca još uvek uzimala je iz 1747. godine[109]. Ne zna se tačno kada je devširma ukinuta ali je u svakom slučaju to bilo u drugoj polovini XVIII veka.

[96] Irečekъ, *Istorія na Bъlgaritѣ.* Izd. na Str. Slavčevъ str. 340; Dimitrovъ, *Knяžestvo Bъlgarія vъ istoričesko, geografičesko i etnografičesko otnošenie* II Plovdiv, 1896, str. 30; St. Stanojević, *Narodna enciklopedija.* II, str. 122.

[97] Galabov c. d. str. 15.

[98] Hammer V str. 244.

[99] *Histoire de l'état présent de l'empire Ottoman.* p, 591, 593; *Histoire de l'empire Ottoman.* vol. III, Tableau, p. 86; *Histoire de l'éstat présent de l' eglise Grecque et de l'eglise arménienne.* Traduit de l'Anglais par de Rosemond, 1692, p. 10.

[100] Žurnalъ Minist. nar. prosvѣщenія, 1872 g., č. 163, str. 306; *Sъčinenія,* na Drinovъ I, str. 542, zab. 39.

[101] Ubicini, *Lettres sur la Turquie.* II, partie, Les Raias, Paris, 1854, str. 56.

[102] Tomić c. d. str. 19.

[103] Snѣgarovъ, c. d. str. 82.

[104] M. Drinovъ, *Sъčinenія.* I str. 110—111.

[105] Enzyklopaedie das Islam I 992—993.

[106] Isto.

[107] Pakalin c. d. I str. 448.

[108] Uzunčaršili c. d. str. 69.

[109] Pakalin I c. d. str. 448 i Uzunčaršili c. d. str. 69.

PRILOZI

Oko 1565/66 god.[110]

1

SELJACI NAPADAJU KARAVAN ADŽEMI OGLANA

(Muhimme defteri 5, foto-kopija 24 i 25)

ایلبصان بکنه حکم که اوخری قاضیسی مکتوب کوندروب قضاء مزبوره تابع
آقحصاردن جمع اولنان عجمی اوغلنلری آستانهٔ سعادته آلوب کیدن نصوح و آرسلان و جعفر
نام یکیچریلر مجلس شرعه کلوب شکوی ایدوب دیدیلرکه ذکر اولنان عجمی اوغلنلرینه
قضاء مزبوره تابع مقری ناحیه سنده برزشته نام قریه یه قونمق قصد اولندقده قریهٔ مزبوره
کفرسی اوزرمزه هجوم ایدوب کیمی طاش و کیمی آغاج ایله کلوب بزی و عجمی اوغلنلرینی
اوروب کویلرینه قوندرمیوب و مزبور نصوحن آیاغن اوروب مجروح ایلیوب زیاده تعدی ایلمشلردر
بو خصوص عرض ایدیوردوکلری سببدن فی الحقیقه ذکر اولنان قریه اهالیسی دائما عصیان
اوزره اولوب اطرافنده اولان قرا خلقنك قیونلرین و اوکوزلرین و اینکلرین سرقه و غارت
ایلیوب فساد و شناعتدن خالی اولمیوب مجلس شرعه دعوت اولندقلرنده کلمیوب ناحیهٔ مزبوره
خلقی اللرندن عاجز اولوب اکر حقلرندن کلمزسه جلای وطن اتمه‌لری مقرردر و مذکورلرك
بوندن اقدم غارت اولنمه‌لری ایچون امر شریف وارد اولوب وارمدقلری سببدن عصیان
و طغیانلری کوندن کونه زیاده اولوب هر وجهله حقلرندن کلنمه‌سی لازم کلمشدر دیو
عرض ایلدوکی اجلدن مذکورلرك اوریلوب حقلرندن کلمك امر ایدوب بیوردم که
وصول بولدقده بو بابده حسن تدارك ایدوب هر نیجه ممکن سه اهل فسادك حقندن کلوب
بو وجهله حقلرندن کلاسنکه سائرلرینه موجب عبرت و نصیحت دخی اوله

Naredba elbasanskom begu.

Ohridski kadija poslao je pismo da su janjičari po imenu Nasuh, Arslan i Džafer, odlazeći za Istanbul sa adžemi oglanima koji su bili prikupljeni u Ak Hisaru[111] koji pripada spomenutoj kazi, došli u Šerijatski medžlis, žalili se i izjavili:

Kada su spomenuti adžemi oglani imali nameru da prenoće u selu Brezište u nahiji Mokra[112], koja pripada spomenutoj kazi, nevernici iz spomenutog sela su nas napali. Neki su došli sa kamenjem, a neki sa motkama. Udarili su na nas i na adžemi oglane ne dozvoljavajući nam da prenoćimo u njihovim selima. Spomenutog Nasuha su udarili po nozi i ranili ga. Učiniše veliko nasilje«.

Stvarno, stanovnici spomenutog sela uvek se bune. Narodu okolnih sela kradu i uništavaju njihove ovce, volove i krave. Uvek čine smutnje i nevaljalstva. Kad se pozovu u šerijatski medžlis, ne dolaze. Stanovnici spomenute nahije su nemoćni pred njima i ako se ne kazne, sigurno je da će napustiti svoj kraj. Na osnovu predstavke u kojoj se kaže da zbog toga što ranije nije stigla zapovest da se spomenuti uništе, njihove pobune i neredi iz dana u dan su se povećavali i da je nužno da se spomenuti na svaki način kazne, izdajem naredbu da se spomenuti napadnu i kazne i naređujem da se preduzmu efikasne mere u pogledu toga, buntovnici neka se kazne na svaki mogući način, za primer i pouku drugima.

2

Oko 1568/69. god.

NAREĐUJE SE JANJIČARSKOM AGI DA UVRSTI U JANJIČARSKI RED ČETIRI ADŽEMI OGLANA

(Muhimme defteri 7, foto-kopija 18)

یکیچری آغاسنه حکم که حالیا نفس چتالجه‌ده واقع اولان خاصه باغچه‌لرده خدمت
ایدن عجمی اوغلانلردن پرلپه‌لو احمد و اورکوبلو خلیل ایچون اورکوبلو تیمور و قره
حصارلو شیرمرد سدهٔ سعادتم یکیچری زمره سنه الحاق اولنوب مذکورلرك یرلرینه ذکر اولنان

110 Datirao sam svih 11 dokumenata koje ovde prilažem. Dokumenta su većinom datirana, a ona koja nemaju datume, datirao sam ih prema hronološkom redu ostalih dokumenata u muhimme defterima, odnosno sidžilima i u tom slučaju uvek sam stavljao reč »oko« ispred datuma. U ovom slučaju odstupanje može eventualno da bude za jednu ili najviše dve godine.

111 Današnja Kruja.

112 Grad i oblast jugozapadno od Ohrida u Albaniji.

باغچه‌ده خدمت ایچون درت نفر عجمی اوغلانلری تدارك اولنوب کندرلمه‌سن امر ایدوب
بیوردم که وصول بولدقده مزبورلری امرم اوزره قپویه چیقاروب در سعادتم یکیچری زمره‌سنه
الحاق ایدوب دفتره قید ایدوب مزکورلرك یرلرینه ذکر اولنان باغچه‌ده خدمت ایچون درت
نفر عجمی اوغلانلرن داخی تدارك ایدوب کونده‌ره‌سن

Naredba janjičarskom agi.

Pošto se adžemi oglani Prilepelu Ahmed, Urguplu Halil, Urguplu Demir i Kara Hisarlu Širmerd, koji rade u carevim baštama, i koji se nalaze u samoj Čataldži priključuju janjičarskom redu mog Srećnog Praga, na njihova mesta da se pripreme četiri adžemi oglana za rad u dotičnoj bašti.

Naređujem, kada stigne ova moja zapoved, da na osnovu moje naredbe spomenute dovedeš na Portu i priključiš ih janjičarskom redu moje Srećne Porte, da ih uneseš u defter i da na njihova mesta pripremiš i pošalješ druga četiri adžemi oglana za rad u dotičnoj bašti.

3

26. III 1571. god.

NAREDBA BOSTANDŽIBAŠI U JEDRENU DA UVRSTI U JANJIČARSKI RED 50 ADŽEMI OGLANA

(Muhimme defteri 12, foto kopija 18)

بوستانجیلر کتخداسنه فی ۲۹ شوال سنه ۹۷۸

ادرنه‌ده بوستانجی باشییه حکم که ادرنه‌ده اولان خاصه باغچه‌لرم‌ده خدمت ایدن
علوفه‌لو عجمی اوغلانلرینك امکدار و اسکیلرندن اللی نفری قپویه چیقارلق فرمانم اولوب
یکیچریلرم آغاسنه حکم همایونم ارسال اولنمشدر بیوردم که واردقده امرم اوزره آنده
خاصه باغچه‌لرم‌ده خدمت ایدن علوفه‌لو عجمی اوغلانلرینك امکدارو اسکیلرندن اللی
نفر اوغلانی انتخاب ایدوب یکیچریلرم آغاسنه دفترکله کونده‌ره‌سن که امرم موجبنجه کلوب
قپویه چقالر

Ćehaji bostandžija, 29. ševvala 978. godine (26. III 1571).

Naredba bostandžibaši u Jedrenu. Izdata je moja carska naredba u kojoj se naređuje da se dovede na Portu pedeset iskusnih i starijih adžemi oglana koji rade kao nadničari u mojim carskim baštama u Jedrenu, i poslata je moja carska naredba agi mojih janjičara o tome.

Naređujem ti, kada stigne moja zapoved, da na osnovu naredbe odabereš pedeset lica od starijih adžemi oglana koji sada rade kao nadničari u mojim carskim baštama i da ih sa spiskom pošalješ janjičarskom agi. Dakle, neka se postupi po mojoj zapovedi i neka se mome janjičarskom agi dovedu na Portu.

4

oko 1578/79. god.

NAREĐUJE SE 50 ADŽEMI OGLANA DA SE UPIŠU KAO ARABADŽIJE ZA TOPOVE

(Mühimme defteri 36, foto kopija 5)

یکیچریلرم اغاسنه حکم که مجددا طوپ عربه‌جیلری یازلق ایچون عربه‌جیلر اغاسنه
حکم شریفم کوندرلمك نوریه‌ده اولان عجمی اوغلانلرندن اللی نفر اوغلان ویرلمك امر
ایدوب بیوردم که واردقده امرم اوزره نوریه‌ده اولان عجمی اغلانلرینك یرار و توانا اولوب
خدمته قادر اولانلردن اللی نفر عجمی اوغلانی یازوب دفتر ایلیوب کونده‌ره‌سك

Naredba agi mojih janjičara.

Poslata je moja časna naredba agi arabadžija da ponovo upiše arabadžije za topove. Izdata je naredba da se za to daju pedeset lica od adžemi oglana koji se nalaze u Nuriji.

Naređujem, kada stigne moja zapoved da na osnovu naredbe pripremiš spisak i da pošalješ pedeset vrednih i jakih adžemi oglana koji su sposobni za rad, a nalaze se u Nuriji.

5

oko 1607/8 god.

NAREĐUJE SE SANDŽAKBEGOVIMA, ZAIMIMA, TIMARIOTIMA, NAZIRIMA I EMINIMA DA NE SPREČAVAJU PRIKUPLJANJE ADŽEMI OGLANA

(Muhimme defteri 78, foto kopija 16)

بوسنه بکلربکیلکنده و اسکوب و ولچترین و پریزرین سنجاقلرنده واقع اولان
قاضیلره و ذکر اولنان قاضیلقلرده اوغلان جمعنه مأمور اولان دوجی قورد زید مجده یه

حكم كه حالا فرمان شريفم اوزره اوغلان جمعنه اوليكلدوكى اوزره مباشرت اولندقده
بعضى سنجاقبكلرى و زعما و ارباب تيمار و مقاطعات ناظرلرى و أمينلرى مانع اولدقلرى
اعلام اولنماغين مقدما ويريلان امر شريف موجبنجه اوليكلديكى اوزره جمع اولنمه سى
فرمانم اولوب و اولبابده دركاه معلام يكيچريلرم آغاسى اولان افتخار الامراء والاكارم محمد
آغا دام علوه طرفندن مكتوب ويرلكين بيوردم كه وصول بولدقده بو بابده هر بريكوز
اوكات وجهله مقيد اولوب اوغلان جمعى خصوصنده كركى كيبى اقدام ايدوب مقدما ويريلان
امر شريف موجبنجه و اوليكلدوكى اوزره عمل ايدوب امر شريفه و اوليكلانه مخالف
اوغلان جمعنه آخردن كمسنه يه بر وجهله دخل و تعرض اتدرميه سز منع ايله ممنوع
اوليانلرى يازوب عرض ايليه سز

Naredba kadijama koji se nalaze u bosanskom beglerbegluku i sandžacima Skoplje, Vučitrn, Prizren, te službeniku određenom za prikupljanje oglana u spomenutim kadilucima Devedži Kurdu neka mu se slava uveća.

Kako je saopšteno da su neki sandžakbezi, zaimi, timarnici, naziri i emini mukata, kad je na osnovu moga uzvišenog fermana započeto sakupljanje oglana to sprečavali, i kako postoji moja naredba da se oglani sakupljaju na osnovu moje carske naredbe koja je ranije izdata, i kako je o tome aga janjičara Porte Mehmed-aga poslao pismo naređujem:

Kad stigne moja zapoved, da se svi u tom pogledu dobro potrudite i da nastojite da se oglani pokupe kako treba, da stalno postupate prema uzvišenoj naredbi koja je ranije izdata. Ne smete dozvoliti da se bilo ko protivi uzvišenoj naredbi i sakupljanju oglana. Popišite i dostavite arz o onima kojima se nije moglo to zabraniti.

6

Decembra 1622. god.

DAJU SE UPUTSTVA SVIM KADIJAMA U RUMELIJI I BOSNI KAKO DA SE SAKUPLJAJU I SPROVODE DECA U ISTANBUL

(Sidžil, 2, list 43 b, i 44a, br. dok. 1)

اقضى قضاة المسلمين اولى ولاة الموحدين معدن الفضل و اليقين حجة الحق على الخلق
اجمعين وارث علوم الانبيا و المرسلين المختص بمزيد عناية الملك المعين مولانا سراى قاضيسى

زيدت فضائله و مفاخر القضاة و الحكام معادن الفضائل و الكلام اسكوب و كوستنديل و
پرزرين و ايلبصان و دلونيه و اولونيه و اسكندريه و اوخرى و يانيه و دوقه كين و ولچترين
و ازورنق سنجاقلرنده واقع اولان قاضيلو و اشتيب و كوريجه و صماقو و استاروه و بلغراد و
اوكرى قصرى و يرلپه و ايپك و قرچوه و پرسپه و يكى بازارى و صارى كول و طاشلوجه
و فوچه و برينه ومناستر واينه قلعه و موستار وايموجقه و بكوردلن وكولى كستريه وحرپشته
و بهلشته و بالجمله بوسنه و روم ايلنده واقع اولان قاضيلر زيد فضلهم توقيع رفيع همايون
واصل اوليجق معلوم اولا كه بالفعل يكيچريلرم آغاسى اولان افتخار الامراء الكرام مصطفى
آغا دام علوه سدهٔ سعادتمه مكتوب كوندروب قديم الايامدن ممالك محروسهده اولان رعايادن
يكيچريلك ايچون اوغلان آلنمق قانون قديم اولمغين تحت قضاكوزده قديمدن اوليكلدوكى
اوزره يكيچرى اولمغه اوغلان جمع اتمك ايچون اوجاغك امكدار واختيار ضابطلردن اولوب
بالفعل طورناجى باشى اولان قورد زيده مجده تعيين اولنوب امر شريفم ويرلمك رجاسنه عرض
اتمكين بيوردمكه

مومى اليه قواوم ذكر اولنان قاضيلقلرده واردقده هر قضيلقده اولان ايله و كونه تنبيه
و تأكيد ايدوب قراده و بالادده و خاصلرده و اوقافده و تيمارده و الحاصل هيچ بر فردى
اليقومايوب رعايانك نقدر اوغلانى وارسه باباارى ايله جمع ايدوب مومى اليه قولك يانـنه
كتوروب بالذات نظر ايدوب كوروب رعايادن هر قنغيسنك متعدد اوغللرى وار ايسه ايچندن
بر يرارى كه سنده اون بش ياشندن يكرمى ياشنه وارنجه اوله يكيچريلك ايچون وار ايسه
باباارى آلوب يازوب حفظ ايليه اما متعدد اوليان رعايانك اوغلنى اليه و متعددك برى آلندقدن
صكره باقيسن باباسنه ويره انلره دخل و تعرض ايلميه و امورم اوزره بر أر اوغلانى يازدقدن
صكره تبديل ايلميه و هر اوغلانى كه النور كندو آدين و باباسى و اوچ سپاهيسى آدلرين و
اوغلانك حليه و اوصاف علامتن يازوب مفصل دفتر ايليه دفتره اولوجهله قيد ايلدكدن صكره
غيبت ايده جك اولور ايسه وكم ايدوكى و قنده ايدوكى دفتره مراجعت اولنوب معلوم اولندقدن

صوكره كيرو الى كتوروب آنك كبى اوغلان جمع اولندوغى اثناده تلبيس ايلـه خارجدن
اوغلان قاتميه‌لر احتياط ايدوب قطعا كمسنه قاتلميوب يرلو رعيت اغللرندن جمع ايدوب
حيله و تلبيسدن احتيـاط ايليـه و يكيچرى اوغلانى جمع اولوب يوز و يوز اللى نفره
يتيشدوكى كبى معتمد عليه ادم قوشوب محروسهٔ استانبولده يكيچرى آغاسنه كوندره‌لركه
يولده و ايزده تمام محفوظ و مضبوط اولوب بر كمسنه كتم و غيبت ايتمك احتمالى اولميه
وهر يكيچرى اوغلانى يازلدقدن صكره ايكى دفتر ايدوب بريسى كندوده طوروب و بريسى
يكيچرى اوغلاننه قوشوب كوندردوكى ادم ايله بله كوندركه يكيچرى اوغلانلرى يكيچرى
اغاسنه دفتر ايله تسليم ايلدكدن صكره ده دفترلرى برى بريسى ايله مقابله اولوب كوريلوب
يكيچرى اوغلانلرين تبديل و تغييره محال احتمال اولميه و اوغلان قوشوب كوندريكى ادمه
تنبيه و تأكيد ايدوب اصمرايه كه اوغلانلرى استانبوله كتوردر ايكن كزدرميوب و كمسنه‌دن
براقچه و برحبه نسنه الميوب دخل و تعرض اتدرميوب دوغرى يولدن كتوره اما يولده قونقلارى
چاشوروب بر كويه بكزر قونميه‌لركه كوى خلقى يكيچرى اغلاننه اتمك ويرمكده اولرينه
الوب حفظ ايلمكده مضايقه لازم كلميه واول يرك قاضيلرى وصوباشيلرى وپاشا ويوده‌لرى
و اوقاف متوليلرى و تيمار اترلى هيچ احد يكيچرى اوغلانى حصوصنده جمع اولمق ايچون
قرشميوب و دخل و تعرض اتميوب مستقل مذكور قولم كندوسى جمع ايدوب كوندره
مكركه اوغلانك احضارى خصوصنده قاضيلر و صوباشيلر و سپاهيلر هر نه‌در ايسه اول
وقت بونك مناسب كوردوكه اوزره عمل ايليه‌لر اندن غيرى خصوصده دخل ايلميه‌لر زيرا
بو بابده واقع اولان خصوص بوكا راجع اولوب بوندن سؤال اولنسه كركدر بلمش اوله‌لر
كركى كيبى مقيد اولوب هيچ بر احدك اوغلانرين اونده اليقوميوب وكزلمك و قچرمق و يا بر
وجهله تلبيس ايلمك احتمالى اولميه كركى كيبى صقنه‌لركه بو حصوصده كندوسى و ياخود
ادملرى اصلا بر احددن بر اقچه و برحبه نسنه الميه‌لر و امرمه مخالف ايش ايتميه‌لر فرمان
عاليشانم نوجهله صادر اولمش ايسه انكله عمل اولونه صكره‌دن تفتيش ايتدرسم كركدر هر

كيمك تمارنده و يا اونده وكوينده بر اوغلان كزليوب مزبوره كوسترممش و قچرمش اوله و
يا حيله ايدوب خارجدن اغلان قتمش و يا خودنو عاما حيله ايتمش اوله و هر كيم ايسه قطعا
رضا و مجال و يرميوب سياست ايتدردم بلمش اوله‌لر بو بابده مذكورك شكر و شكايتى
مثمر و مناسب‌در اوكا كوره مقيد اولوب احتيـاط اوزره اولالر چون بو امر همايونم محل
اهتمامدر كركدركه يكيچرى اوغلانى يازمقده وكيمك اوغلى الندوغندن اوصاف و علائمن
و حليه‌سن يازمقده نوعا حيله و تزوير قارشميه شويله‌كه جادهٔ حقدر اكا سالك اولوب
طريق استقامتدن عدول ايلميه تفتيش اولندقدن صكره خلاف امر نسنه ظهور ايدرسه
موجب عتاب و عقاب اولور اكا كوره ضبط و احتراز ايده‌لر و اوغلان النوب وزرا و يوده‌لرى
و قاضيلرى و سوباشيلرى و اميلر و بعض كمسنه‌لر بور و ايكيشر كونى حمايت ايدوب
اوغلان الدرميوب واران ديلك ادوب اليقويبى ايمش بو خصوصده قطعا رضاى همايونم
يوقدر اوغلان آلنمق امر اولنان كويلردن كمسنه‌نك ديلكى اولماسن اوغلان آليقوميوب
امر اولندوغى اوزره اوغلانلرى آلوب كوندره بو خصوصده تجسس ايتدرسم كركدر شويلـه
كى بر قريه‌يى حمايت اولنوب اوغلان النمادوغى بلنه نتيجـه‌سى (. . . . . .)عائد اولوب
قطعا ايده‌جكى عذرى مقبول اولمق احتمالى يوقدر انواع عتاب وعقابله معاتب اولمق مقرردر
و بعض كويلر بز معدنجى و اوقاف رعاياسى يوز النمايوب عوارض ديوانيه‌دن معـاف اولمق
ايچون و اوغلانى النمامق ايچون امومز واردر ديو يكيچرى اوغلانن ويرمكده تعلل و عناد
ايدرلو ايمش بو بابده امورم بونك اوزرينه دركه شول قريه خلقنك حكملرين رعيت ايلـه
يكيچرى اوغلانى النمايه و عوارض ديوانيه و تكاليف عرفيه‌دن معاف يازماغلـه يكيچرى
اوغلانن ويرلمك استرلرايسه اصلا احقاق اتميوب انك كيبى رعايانك اوغلانلرندن دخى امرم
اولنان اوزره يكيچرى اوغلانى النمايه ديو اللرنده اولان حكملرين الوب معرفت قاضى ايله
مهرليوب سدّهٔ سعادتمه كوندره‌لر و بالجمله مشاراليه آغالرى طرفنـدن ويريلان مفصـل
و مشروح مكتوب موجبينجه عمل ايدوب من بعد خلافندن جرات كسترميه‌لر بويله بله‌سز
علامت شريفه اعتماد قله‌سز

تحريراً فى اوائل صفر المظفر سنه اثنين و ثلاثين و الف

وصل الينا فى ١٥ جمادى الاولى

١٠٣٢ بمقام قسطنطنيه

سنه المحروسه

Najučenijem među muslimanskim kadijama, najistaknutijem među pravovernim valijama, izvoru vrlina i čvrstog verovanja koji je dokaz istine svima narodima, naslednik znanja božjih verovesnika i poslanika, koji je okružen mnogim milostima i pažnjom boga, koji pomoć daje, našem gospodinu sarajevskom kadiji neka mu se povećaju vrline, ponosu među kadijama i sudijama, izvorima vrlina i rečitosti, kadijama koji se nalaze u sandžacima Skoplja, Ćustendila, Prizrena, Elbasana, Delvina, Avlonje (Valona), Iskenderije (Skadra), Ohrida, Janjine, Dukađina, Vučitrna i Zvornika, kadijama Štipa, Koriče (Korče), Samokova, Starova, Belgrada (Berata), Argirokastra, Prilepa, Ipeka (Peć), Krčova (Kičeva), Prespe, Novog Pazara, Sari Gjola, Tašlidže (Plevlja), Foče, Berana, Bitolja, Inekale, Mostara, Imotskog, Bögürdelena (Šapca), Kosturskog Jezera, Hrupišta i Bihlišta kao i svim kadijama koji se nalaze u Bosni i Rumeliji neka im se uveća vrlina kada stigne uzvišeni carski znak neka se zna:

Ponos među plemenitim zapovjednicima, aktivni aga mojih janjičara Mustafa-aga, neka dugoveka bude njegova veličina, poslao je pismo mom Pragu Sreće u kojem je izneo da je aktivni turnadžibaša, jedan od zaslužnih i starih zabita odžaka Kurd, neka mu se slava uveća, koji je određen da sakuplja decu za janjičare podnio arz u kojem moli da se pošto već postoji od davnina zakon o uzimanju dece za janjičare od raje u mojim od boga zaštićenim pokrajinama, izda moja časna naredba za sakupljanje oglana za janjičare u vašem kadiluku onako kako se stalno od davnina radilo naređujem:

Kad moj spomenuti rob stigne u navedene kadiluke, neka se svako upozori i opomene u svakom kadiluku. Neka ne ostane (nedovedeno) nijedno lice iz sela, gradova, hasova, vakufa i timara, nego neka se sakupe sva deca (oglani) raje, ma koliko ih bilo, zajedno sa svojim očevima i neka se dovedu pred mog spomenutog roba da ih on lično vidi.

Od svih rajetina koja imaju više sinova, neka se uzme onaj koji odgovara i koji je uzrasta od 15 do 20 godina. Ako su za janjičarsku službu, neka se uzmu, njihovi očevi neka se zapišu i neka se čuvaju. Međutim, neka se ne uzima od raje koji nemaju više dece. Kad se od onih koji imaju više dece uzme jedno, ostala neka se vrate ocu i neka im se ne prave smetnje.

Kad se na osnovu moje naredbe zapiše jedno muško dete, neka se ono ne zamenjuje. Svakom uzetom detetu neka se zapiše njegovo

lično ime, ime njegovog oca, imena trojice spahija, uzme opis osobina i lični opis deteta i napravi opširan spisak. Nakon što se na taj način zavede u spisak, ako bi neko [dete] nestalo, videti spisak i utvrditi koje je [to dete] bilo. Pošto se sazna koje je (dete), ma koje bilo i ma odakle bilo neka se opet uzme.

Za vreme traženja takvog dečaka, neka se pazi da se prevarom ne dovede drugo dete sa strane. Neka se pazi da se niko ne dodaje. Kada se budu sakupila deca od mesne raje, da se čuvaju od prevara i podvala.

Kada broj sakupljene dece (za janjičare) dostigne 100 do 150 lica, neka se po poverljivom licu pošalju janjičarskom agi u bogom čuvani Istanbul.

Na putu da budu dobro čuvana i zaštićena i nikome da se ne pruži mogućnost ili da se sakrije ili da nestane.

Nakon što se popišu sva janjičarska deca, neka se naprave dva spiska. Jedan primerak neka ostane kod njega [tj. kod Kurda], a drugi neka se pošalje po licu koje je ovlašteno da sprovodi janjičarsku decu, tako da se, kada janjičarska deca budu predata zajedno sa spiskom janjičarskom agi, uporede i pregledaju oba spiska i da se ne dozvoli mogućnost da se zamenjuju janjičarska deca.

Neka se mesni kadija, subaša, vojvode paša, upravnici vakufa i timarnici ne mešaju i ne prave smetnje u skupljanju dece za janjičare. Neka ih samostalno i lično (Kurd) sakuplja i šalje taj moj spomenuti rob. Međutim, što se tiče predvođenja dece, kadija, subaša i spahije neka rade onako kako u tom trenutku nađu za shodno. Treba da znaju da izuzev ovog slučaja u drugo da se ne mešaju, jer za sve što se tiče ovog pitanja on je nadležan i nek se on pita.

Dobro neka paze da niko ne ostavi svoju decu kod kuće, da ih ne sakriju ili učine da pobegnu ili da im se ne omogući na neki način da izvrše prevaru.

Neka se nastoji da on lično [tj. Kurd] ili njegovi ljudi nikako i ni od nikoga ne uzimaju nijedno zrno i nijednu akču. Da ne učine ništa što je protivno mojoj naredbi. Neka se postupi onako kako moj uzvišeni ferman naređuje.

Poslije toga svakako ću narediti da se izvrši kontrola i ako neko na svom timaru, u kući ili u selu sakrije dete i ne pokaže ga pomenutom ili mu omogući da pobegne ili prevarom dovede neko dete sa strane ili učini bilo kakvu drugu prevaru, ko god bio to, neće se opravdati. Neka znaju da ću narediti da se strogo kazne.

Zahvalnost i žalba spomenutog [Kurda] u ovom pitanju imaće uticaja i valjanost kod mene. Dobro pazite na to i cenite moju carsku zapoved. Prema tome, nužno je, kad se popisuju oglani za janjičare i kad se uzimaju podaci o onom od koga se uzima, da se ne prave nikakve varke i podmetanja. Ovo je pravi put i tim putem idite. Ne skrećite s pravog puta.

Kada se izvrši kontrola, ako se pojavi nešto što je protivno naredbi, biće povod za ukor i kaznu. Neka se od toga čuvaju.

Uzetu decu neka čuvaju po jedan ili dva dana vezirske vojvode, kadije, subaše, emini i drugi. . . . da ne dozvoli da se uzima, niti po svojoj želji da se zadrži neko dete, jer s tim nikako nisam zadovoljan*.

Neka u selima iz kojih je naređeno da se uzimaju oglani za janjičare niko po svojoj želji ne zadrži dete. Neka se deca uzimaju i šalju onako kako je naređeno. Sigurno ću narediti da se ovo potajno proveri.

Tako, ako neko zaštiti jedno selo i deca se ne uzmu i ako se to dozna, posledicu će da snosi . . . i nema nikakve mogućnosti da se ikako prihvati njegov izgovor. Sigurno je da će biti kažnjen raznim ukorima i kaznama.

Ako neka sela kažu: »Mi smo rudarska ili vakufska raja i imamo naredbu da nam se deca ne uzimaju i da smo oslobođeni od »avariz-i divaniye«, i ako se opiru davanju dece za janjičare u tom slučaju moja naredba je: ako raja, stanovnici, tog sela imaju hukum (odluke) u kojima je zapisano da su oslobođeni tekalif-i örfiye i avariz-i divaniye i uzimanja dece za janjičare i ako ne žele da ih daju, nikako ih ne uzimati.

Isto tako, ako neko drugi od raje kaže, na osnovu moje naredbe, da im se ne uzimaju deca za janjičare, neka im se oduzmu odluke koje su im u rukama i sa znanjem kadije da se zapečate i da se pošalju mom Pragu Sreće.

Uopšte, da postupite prema opširnom i objašnjenom pismu koje je dato od strane spomenutog age. Zatim da se ne usudite (postupite) suprotno. Tako da znate i da se oslonite na moj časni znak.

Napisano u prvoj dekadi pobedničkog safera 1032. godine (5—14. XII. 1622).

U rezidenciji bogom čuvanog Konstantinopolja.

Stiglo nam je 15-og dana meseca džumada I 1032. godine (17. III 1623).

7

Mart, 1638. god.

STANOVNICI SELA NIŽO POLJE ODREDIŠE SLUGU PETKA DA IDE U DEVŠIRME. MEĐUTIM, NJIHOV SPAHIJA JE OTEO DETE I SA NJIM POBEGAO

(Sidžil 5, list 1b, br. dok. 2)

محميه مناستر قضاسنه تابع نيژ پلو نام قريه رعاياسندن پتقو و استيقو و يوه و ديمو و

پتره نام ذميلر و غيريلر مجلس شرع شريفه هر بری تقرير كلام ايدوب اشبو سنه مباره كه ده

* Nečitko u tekstu dokumentu.

فرمان اولنان دوشورمه ايچون اوزريميزه لازم كلن پتقو نام تر اوغلانى دوشورمه جمعنه مامور

اولان فخر الاماثل و الاقران مصطفى اغايه تسليم كتور ايكن سپاهيمز اولان حسن چلبی

نام كمسنه يديمزدن ظلماً اخذ و قبض ايلمشدر اشبو حاضر بالمجلس اولان مسلميندن سؤال

اولنوب تقريرلرى تحرير اولنمق مطلوبمزدر ديدكلرنده اشبو حاضر بالمجلس اولان مسلميندن

الحاج عبدى بيك و محمد بيك بن مصطفى و سفر بن حسن و مصطفى بيك نام كمسنه لردن

حقيقت حال سؤال اولندقده فى الواقع قريهٔ مزبوره فقراسنك دوشورمه ايچون مومى اليـه

مصطفى اغا تسليم كتوردوكلرى پتقـو نام اوغلانى مزبور حسن چلبی يدلرندن ظلماً اخـذ

ايدوب فرار ايلميشدر ديو على طريق الشهاده خبر ويرمكين حفظاً للحال بو وثيقـه كتب

اولندى

تحريراً فى اوائل ذى القعده الشريفه لسنه سبع و اربعين و الف

شهود الحال على چلبی الامام فخر الاماثل و الاقران حسن اغا بن غلام شاهى سفر بن

حسن و غيرهم

Zimije Petre, Dimo, Jovo, Stojko, Petko i drugi iz sela Nižo Pole koje pripada bogom čuvanoj bitoljskoj kazi; u časnom Šerijatskom medžlisu pojedinačno usmeno su izjavili:

Iako smo poveli da predamo Mustafa-agi, ponosu među sličnim i jednakim, koji je određen da sakuplja decu za janjičare, mladog dečaka po imenu Petko kako smo to morali učiniti po fermanu o devširmi izdatom ove blagoslovene godine, Hasan Čelebi koji je naš spahija silom ga je oteo iz naših ruku i zadržao. Mi tražimo da se u vezi s tim saslušaju muslimani koji su prisutni u ovom medžlisu i da se zapišu njihove izjave«.

Muslimani koji su bili prisutni u medžlisu: »Hadži Abdi-beg, Mehmed-beg sin Mustafin, Sefer sin Hasanov i Mustafa-beg, upitani za pravo stanje posvedočili su sledeće:

»Zaista, kada su doveli dečka Petka da ga predaju spomenutom Mustafa-agi kao devširmu od sirotinje spomenutog sela, navedeni Hasan Čelebi silom ga je oteo iz njihovih ruku i pobegao«.

Na osnovu toga sastavljen je ovaj dokument da bi se utvrdilo pravo stanje.

Napisano u prvoj dekadi časnog meseca zu-l-kade hiljadu četrdeset sedme godine (17—16. III 1638).

Svedoci na sudu: Ali Čelebi, imam; ponos među sličnima i jednakima Hasan-aga, sin Gulamšahija; Sefer, sin Hasanov i drugi.

8

Aprila, 1638. god.

PETKO IZ SELA DRAGOŠ IZJAVLJUJE U SUDU DA JE OD SELJAKA PRIMIO CRVENU ČOJU I »TRAŠ AKČESI« ZA SVOG SINA KOJI ODLAZI U DEVŠIRME

(Sidžil 5, list 6a, br. dok. 2)

محميۀ مناستر قضاسنه تابع دراغوش نام قریه ساکنلرندن پتقو ولد یورکی نام ذمی
مجلس شرع شریف انورده بنه قریه مزبوره اهالیسی طرفلرندن خصوص اتی البیانه وکیل
اولوب نهج شرعی اوزره وکالتی ثابته اولان کاتب حسین بیك محضرنده اقرار و تقریر
کلام ایدوب بوندن اقدم اشبو سنه مبارکه‌ده دوشورمه ایچون صلبی اوغلم نیشقو نام ذمی یی
قریه مزبوره اهالیسی دوشورمیه مأمور اولان مصطفی آغایه تسلیم ایدوب معتاد اوزره قرمزی
عبا و تراش اقچه‌سی داخی وکیل مزبور یدندن قریۀ مزبوره اهالیسی ایچون بالتمام اوغلم
مزبور نیشقو ایچون اخذ و قبض ایلدم دیدکده مقر مزبوره‌ی وجه مشروح اوزره صادر اولان
اقرارنده وکیل مزبوره بالمواجهه تصدیق ایلدکدن صکره بو وثیقه کتب اولندی
تحریراً فی اوائل ذی الحجه الشریفه لسنه سبع و اربعین و الف
شهود الحال فخر القضاة مصطفی افندی مفخر الخطبا احمد افندی بن عبدی ابراهیم
بیك بن . . . . . سفر بن حسن المحضر باشی و غیرهم

Zimija Petko sin Đorđa stanovnik sela Dragoš koje pripada bogom čuvanoj Bitoljskoj kazi; u najsvetlijem, časnom Šerijatskom medžlisu u prisustvu pisara Husein bega čije je punomoćstvo zakonskim putem utvrđeno i koji je opunomoćen od strane seljaka spomenutog sela za slučaj koji sledi; usmeneo je saopštio i izjavio:

»Za devširme u ovoj čestitoj godini, stanovnici spomenutog sela predali su Mustafa agi koji je određen za devširme zimiju Niška, koji je moj rođeni sin. Po običaju, na račun stanovnika spomenutog sela iz ruku spomenutog zastupnika primio sam i uzeo crvenu čoju i »traš akčesi«[113] za mog spomenutog sina Niška«.

Ovaj dokument je napisan pošto je spomenuti zastupnik (tj. Husein beg) suočenjem potvrdio izjavu koju je dao spomenuti Petko, kao što je gore izloženo.

Napisano u prvoj dekadi časnog zu-l-hidže 1047 godine (16—25. IV 1638).

Svedoci: ponos među kadijama Mustafa efendi; ponos među hatibima Ahmed efendi Abdijev sin; Ibrahim beg sin . . . Sefer Hasanov sin, muhzir baša i drugi.

9

oko 1638/39 god.

UPUTSTVA KAKO DA SE SAKUPLJAJU DECA ZA JANJIČARE IZ RUMELIJE, BOSNE I ALBANIJE

(Sidžil 5, list 28b, br. dok. 2)

شرایع شعار فضائل دثار روم ایلی‌نك اورته قولنده مناستره و ارنجه قضات افندیلر
حضورلرینه تحیات صافیات اتحاف اولنور و مفاخر الاماجد و الاعیان میر میران و میرلوا
متسلملری و کتخدا یرلری و یکیچری سردارلری و قلاع دزدارلری و نفرات اغالری
زید قدرهم بعد السلام اعلام اولنور که ممالك محروسۀ پادشاهیده ساکن اولان ذمی
طایفی سنك اوغلنلری یکیچریلك ایچون جمع اولنمق قانون قدیم اولوب خیلی زماندن
برو یکیچریلك ایچون اوغلان جمع اولنما مقله حالیا ذکر اولنان قضالوده واقع کفره
طایفی سنك متعدد اوغللری اولنلری خدمته لایق یرار و توانا اون التی یاشنده یکرمی بش
یاشنه وارنجه بزیینی النوب و مسلمان اولوب ارنود و بوشناق جنسندن کندو اختیاریله
داخل دفتر اولماق مراد ایلیوب یرار و توانا یکیچریلکه لایق و محل اولنلری باشقه دفتر
اولنوب و هر قریه‌دن قچ اوغلان آلنور ایسه بهر نفوه نمقدار کفایت ایدر قرمزی عبا و تراش
اقچه لریچون هر براو غلانه تراش اقچه و اول قریه‌نك خانه سنه کوره لوازملری
کورلدکدنصکره سوروجی اقچه‌سی و سایر بهانه ایله بر اقچه و بوحبه لری النمایوب
اخذ و جلب اولنماقدن احتراز اولنوب بوخصوص محل اهتمام اولمقله حسن تدبیر ایله
مراد همایون پادشاهی اوزره یرار و گزیده اوغلانلر جمع اولنوب یوز اللی و یوز التمش

اوغلان اولدقده اشكاللری و دفتری ایله یرار ادمار قوشوب نوبت به نوبت استانهٔ
سعادتمداره ارسال اولنوب یکیچریلر آغاسی قپوسنه تسلیم اولنوب خلاف شرع شریف
ظلم اولنمایوب ظلم ایدنلرك امان زمان ورلمیوب حقارنده کلنمك بابنده خط همایون
سعادت مقروناه مشروطیلـه مفصل و مشروح امر شریف علیشان صادر و بو امر مهم
لازم الا بلاغك اتمام و تکمیلی ایچون درکاه عالی یکیچریلری اوجاغی اغالرینك امکدار
و اختیارلرندن اولان افتحار الا ماجد و الاکارم جامع المحامد و المکارم قازغانی مصطفی
اغازید مجده تعیین و ارسال اولنمغین خط همایون سعادت مقرونلـه صادر اولان امر
شریف موجبنجـه طرفمزدن دخی مکتوب تحریر و ارسال اولنمنشدر انشاء الله تعالی
و صولنده کرکدرکـه بو بابده خط همایون سعادت صادر اولان امر پادشـاهی
موجبنجه عمل ایدوب دخی مومی الیه هر قنغکزك تحت قضاسنه داخل اولور ایسـه قرا
و بلاد و خاصلرده و اوقاف و املاك و زعامت و تیمارلرده اولان ذمیلرك نقدر اوغلانی
وارایسه بابالری ایله جمع و احضار ایلیوب مومی الیهك مباشرتیله نظر ایدوب کوروب
هر بر ذمّینك متعدد اوغللری اوله ایچلرندن اون التی یاشندن یکرمی بش یاشنه وارنجـه
یرار و توانا یکیچریله محل و مناسب اولا(ن) یکیچریلك ایچون آلوب او صافو اشکالی
واسم و رسمی ایلهوعلامتی ایله یازوب دفتر ایلیوب متعدد اولمیانه دخل اولنمایوب و متعدد
اوغللری اولنلرك و دخی غایت یرارندن انجق برینی آلنوب زیادهسنـه رنجیده اولنمایـه
مکرکه اوغلان کندو اختیاریله یازیلمق مراد ایلیـه اولدخی خدمته یرار اولورسـه یازوب
و بر قریهدن باقی اوغلان آلنورسه هر بر نفره کفایت ایدر قرمزی عبا و تراش اقچهلریچون
هر بر نفره تراش اقچـه اول قریهنك خانـه حسـابی اوزره لوازمی آلنوب زیاده خرج
و مصرف کوسترلمیوب قاضی و یا جمع ایدن مباشر ایچون قولجی و سوریجی اقچهسی
نامیله بر آقچه و بر حبهلری النمایوب رعایا فقرانی بو بهانـه ایله اقچه توزیع و اخذ
و جلب اولنمقدن حذر اولنوب و خدمته یرار مسلمان اولادندن ارنود و بوشناق مقولـه

سندن اولوب کندو رضا و احتیار یلـه کلوب یازیلمق استدکلرندن آنلرك دخی اون آلتی
یاشنده یکرمی یاشنه وارنجه یرار و توانا یکیچریلك محل و مناسب اولنلری باشقه یازوب
دفتر ایدوب یوز اللّی و یوز التمش اوغلان اولدقده باشقه بر سوری باغلیوب و اشکال
و علامتلری و دفتری ایله آدملر قوشوب آستانهٔ دولتمداره یکیچری اغاسی قپوسنـه
کتدوروب تسلیم اولنوب یولده و ایزده و منازل و مراحلده قاچروب دفتدرن نقصان
اوزره کلمکدن و طمع خام سببیله یوللرده تبدیل اولنمقدن و اکلندرکمکدن و رعایا
و برایایه تعدی و تجاوزدن احتراز ایلیهسز و سنکه خدمت مزبوریه تعیین اولنان مومی الیه
مصطفی اغاسی فرمان اولندوغی اوزره جمع اولان اوغلانی ایکی دفتر ایدوب برین
یانکده آلی قویوب و برین هر سوری ایله کلان آدم ویروب کوندره سنکـه انشاء الله
تعالی کلوب دفتلرك تطبیق اولندقده موافق کلوب اوغلان تبدیل اولنمغه قابل اولمیه و بالجمله
دوشرمه احوالی امر مهمدن صکره و حربـه قادر (و) توانا و یرار اوغلان جمع اولمق
کرکدر بکلربکیلر و سنجاق بکلری و متسلملر و سپاه و یکیچری و عسکری طایفـه
سندن بر فرد مداخلدن احتراز ایدهلر بو خصوصده مباشر مومی الیهك اکر قضات و سائر
مانع اولمق استینلر حقنده شکوی و شکایتی مقبول و مؤثر و عرض کلدکد نصکره
مانع اولنلرك حقلرندن کلنمك مؤثردر بو بابده خواص همایون و اوقاف
و سلاطین و وزرای عظام خاصلری و ویودهاری و زعامت و تیمار
صاحبلری یکیچریلکه اوغلانی قاچروب و یرمیوب یاخود بر طریق ایلـه بهانـه
ایدوب ویرمیهلر اومقولهلر عزل ایله قونلمایوب کتوروب حقلرندن کلنور
و سنکه مباشر مومیلیه سن انلرك یمی و کندی مأکولا تکدن غیر سین و یاخود قولجی
آدملرك بر شی آلـه و یاخود زیاده موکولات تکلیف اولنه و جوابکن مقبول اولمیوب
و سائرهسنك نصیحت ایچون حقکدن کلنور وسیزکه قضات افندیلرسز خفیـه ادمار
کوندریلوب سؤال النور کزلو و اشکاره اقچه الندوغین بلوب عرض ایتمیه سن انار ه

اولاجق عقوبت سيزه اولور بو بابده كوزكز آچوب بو زمانى سائره قياس ايلميوب حط

همايون عزت مقرونله صادر اولان اوزره همايونك مفهوم منيفى ايله عمل ايدوب

خلافنه رضا و جوازدن بغايت احتراز ايليه‌سز هميشه عز فضايل دائم باد

الفقير

عفى عنه مصطفى

Upućuju se iskreni pozdravi njihovoj ekselenciji gospodi sudijama koji su okruženi vrlinom i simbol su Šerijata, a nalaze se u Srednjem krilu Rumelije sve do Bitolja;

Ponosu među ajanima i najslavnijima, muteselimima mirmirana i mirliva, ćehajama, janjičarskim serdarima, dizdarima tvrđava i agama nefera neka im se uveća vrednost, posle pozdrava, saopštava im se: postoji zakon od davnina da se sakupljaju sinovi hrišćana nastanjenih u carskim bogom čuvanim oblastima za janjičare. Pošto se odavno nisu sakupljala deca za janjičare ,sada, od onih hrišćana koji imaju više dece, a nalaze se u spomenutoj kazi, da se uzme jedno (dete) koje je vredno, snažno i sposobno za službu, a uzrasta je od 16 do 25 godina.

Ako su Arnauti i Bosanci muslimani, i žele dobrovoljno da se uvrste u spisak, ako su vredni, snažni i sposobni za janjičare, neka se odvojeno popišu.

Koliko god se dečaka uzme iz svakog sela, neka se uzme crvena čoja i »traš akčesi« (novac za brijanje) onoliko koliko je potrebno za svako dete. Kada prema broju kuća toga sela budu podmirene njihove potrebe, neka se ne uzima nijedno zrno i nijedna akča za surudžije ili pod nekim drugim izgovorom. Neka se to izbegava. Kako je ovo važna stvar, neka se na lep način i prema mojoj carskoj želji uzimaju sposobna i najbolja deca. Kad se skupi 150 do 160 dece, neka se povere vrednim ljudima, sa njihovim ličnim opisom i spiskom, i neka ih na smenu sprovedu do mog Praga Sreće i neka se predaju janjičarskom agi. Neka se ne čini nasilje protivno časnom Šerijatu. Neka ne bude milosti za one koji čine nasilje. O njihovom kažnjavanju izdat je srećni hatihumajun i detaljno objašnjena časna naredba koja sadrži uslove u vezi sa tim.

Kako je određen i poslat, ponos među najčasnijima i najplemenitijima, posednik dobrih i plemenitih osobina, jedan od starih i zaslužnih aga janjičarskog odžaka Visoke Porte Kazgani Mustafa-aga, neka mu se uveća slava, da saopšti i izvrši ovu važnu naredbu, o tome je na osnovu časne naredbe koja je izdata zajedno sa srećnim hatihumajunom s naše strane takođe napisano i poslato pismo. Ako bog da kad to stigne, potrebno je da u ovom pitanju postupite prema srećnom hatihumajunu i carskoj naredbi.

Isto tako, u kome se god vašem kadiluku bude nalazio spomenuti službenik, sakupite mu i dovedite mu mušku decu hrišćana koja se nalaze u selima, gradovima, timarima, zijametima, mulkovima, vakufima, hasovima koliko ih god bude bilo sa njihovim očevima i neka ih pregleda spomenuti [službenik] lično.

Od svakog zimije koji ima više dece neka se uzme za janjičare ono dete koje je u dobi od šesnaest do dvadeset pet godina, koje je vredno i snažno i koje je pogodno za janjičarsku službu, neka se sačini spisak i upišu njegovi podaci, izgled, ime i njegov lični opis. Oni koji nemaju više [dece] neka se ne uznemiravaju, a od onih koji imaju više dece da se uzme samo jedno, i to ono koje je najvrednije, neka se ne prisiljavaju na više.

Ako dete dobrovoljno izrazi želju da bude upisano i ako je sposobno za službu, da ga zapišete. Ako iz nekog sela uzmete takvu decu, uzmite na ime *traš akče, crvene čoje, novca za brijanje* i *namirnice* onoliko koliko je potrebno za svako lice, i to prema broju kuća dotičnog sela. Neka se ne izlažu drugim troškovima i izdacima. Neka se ne uzima nijedno zrno i nijedna akča na ime *surudži* i *koldži akçesi*. Čuvajte se ne razrezujete dažbine na siromašnu raju i da uzimate od nje pod izgovorom da će biti za kadiju ili mubaširа koji sakuplja decu za janjičare.

Ako neka, za službu, sposobna muslimanska deca dođu da se dobrovoljno upišu, upišite u poseban spisak takođe i njih koji su u dobi od šesnaest do dvadeset godina i koji su vredni, snažni i pogodni za janjičarsku službu. Kad se skupi 150 do 160, neka se onda formira druga grupa, neka se predaju ljudima zajedno sa njihovim podacima, ličnim opisom i njihovim spiskom neka se pošalju i predaju janjičarskom agi u Istanbul.

Čuvajte da na putu, odmoru i konacima ne beže i ne fale deca iz deftera, da iz koristoljublja vršite zamenu na putu, da ne date da se zadržavaju i da ne činite nasilja raji i beraji.

Ti, spomenuti Mustafa aga, koji si određen za spomenutu dužnost na osnovu fermana treba da sačiniš dva spiska o sakupljenoj deci. Jedan primerak zadrži kod sebe, a drugi pošalji po čoveku koji dolazi sa pojedinačnom grupom tako kad, akobogda, dođeš i kad se uporede defteri da se podudaraju i da se dete ne može zameninti.

Jednom rečju kako je devširma važna stvar i kako je potrebno uzeti za rat sposobnu, snažnu i prikladnu decu, neka beglerbezi, sandžakbezi, muteselimi, spahije, janjičari ili koji drugi vojnici izbjegavaju da se [u ovo] mešaju.

U pogledu toga imaće uticaja i prihvatiće se žalbe i tužbe spomenutog mubašira na kadije i druge koji žele da izazivaju smetnje. Kada stigne arz [o tome], oni koji prave smetnje biće kažnjeni.

Ako vojvode carskih hasova, vakufa, hasova princeza i vezira, te posednici timara i zeameta omoguće deci koja su za janjičarsku službu da pobegnu ili nađu neki drugi način da ih ne daju, neće se zadržati samo na njihovom smenjivanju nego će se predvesti i kazniti.

Ti spomenuti mubašire, ako uzmeš išta osim hrane za decu i za se lično ili ako tvoje koldžije nešto uzmu, ili ako budeš tražio hrane više nego treba, u tom slučaju tvoje pravdanje neće biti prihvaćeno i bićeš kažnjen za pouku drugima.

Vi, gospodo sudije, da znate da će tajno biti poslati ljudi i pitaće da li se tajno ili javno uzimao novac i ako se dozna, a vi [o tome] ne budete saopštili, tada će njihova kazna biti primenjena na vas. Zato otvorite oči u ovoj stvari i ne upoređujte prošlost sa sadašnjošću. Postupite prema carskom hati šerifu koji je izdat sa uzvišenim carskim znanjem. Čuvajte se što je moguće više da ne postupite suprotno tome. Neka su vrline večne i uvek uzvišene.

Ubogi Mustafa, neka mu je oprošteno.

10

oko 1646/47 god.

MIHAJLO IZ SELA KRSTOFOR PRIMIO JE 3.100 AKČI OD SELJAKA SELA MILOVIŠTA I VLAHČE I OBAVEZAO SE DA IDE U DEVŠIRME

(Sidžil 10, list 35ᵇ, br. dok. 4)

اولدركه قرستوفور نام قريه‌دن محياله ولد كره كه حالا شرف اسلامله مشرف اولوب سمى محمد اولان مالوشته و افلاحجـه اهاليـى محضرنده اقرار و اعتراف ايدوب مزبوران قريه‌لر اهاليسنك اوچ بيك يوز اقچه‌لرين الوب دوشورمه ايله كتمك التزام ايلدم ديو طوعا مقر اولدقده غب التصديق ما وقع قيد شد

شهود دلاور بيك　　محضر چاوش　　محضر عبدى

Razlog da se napiše ovaj dokument je:

Mihajlo, sin Kirov iz sela Krstofor, koji je sada primio islam i zove se Mehmed. On je priznao i izjavio u prisustvu stanovnika sela Malovišta i Vlahče sledeće:

»Primio sam 3.100 akči od stanovnika spomenuta dva sela i obavezao sam se da idem u devširmu«.

Čim je dobrovoljno izjavio i pošto se to potvrdilo, zapisano je ono što se desilo.

Prisutni: Dilaver-beg; Čauš, muhzir; Abdi, muhzir.

11

oko 1668/69. god.

TRPKO IZ SELA CAPARI TUŽI HALILA ZA UZETIH 40 GROŠA U VREME KAD JE SKUPLJAO DECU OD HRIŠĆANA

(Sidžil 0, list 10ᵃ, br. dok. 3)

المدعى طرپقو ولد يوان عن صپارى

المدعى عليه خليل چاوش

مزبور خليل چاوش تاريخ كتابدن ايكى سنه مقدم كفره‌دن غلمان جمعى فرمان اولنمقله اوغلمى حبس ايدوب قرق غروشمى آلمقله استرداد ايدرم غب السؤال و الانكار و طلب البينه و اظهار العجز من اتيان البينه مدعى طلبيله مزبور خليل چاوش ذمى مزبوردن قرق غروش آلديغنه تحليف اولنمغين ما وقع قيد شد فى التاريخ المزبور

شهود احمد جامع بدل نزل قدوز محمد بك　　حسن بك تابع چلب زاده

مصطفى چلبى الخطيب　　امور زاده احمد چلبى　　كنعان بك كتخدا　　حاجى افندى

الياس المحضر و غيرهم

Tužilac: Trpko, sin Jovanov iz (sela) Capari.

Optuženi: Halil Čauš.

Dve godine pre pisanja ovog dokumenta spomenuti Halil Čauš dobio je ferman da sakuplja decu od nevernika. Tada je zadržao moga sina i uzeo mojih 40 groša. Tražim da mi ih vrati.

Upitan o tome Čauš je to porekao. Kada se zahtevao dokaz [od Trpka], i kada se to desilo nije mogao da dokaže.

Na zahtev tužioca, spomenuti Halil Čauš zakleo se da nije uzeo 40 groša od spomenutog zimije.

Zapisano je šta se desilo spomenutog datuma.

Prisutni: Ahmed, skupljač bedeli nuzula, Kuduz Mehmed-beg, Husein-beg, koji pripada Čelebizade. Mustafa Čelebi, hatib. Umurzade Ahmed Čelebi, Kenan-beg, ćehaja, Hadži efendi, Ilijas, muhzir i drugi.

ABSTRACT

A CONTRIBUTION TO THE PROBLEM OF DEVSHIRME

The article deals with a way of collecting the Christian children for the janitzari corp. The first chapter deals with a short critical survey of the sources and literature on this question, then organization means and ways of collecting of those children, are described. This tribute is mentioned under the name »Devshirme« meaning collecting in the Turkish documents. Our people called it »Tribute in blood« or »Bloody tribute«. It was called the same by the forigen travellers that had traveled trough the Balkans. At the time of Murat I »a đemi ođak« was established and it was controled by the janitzari ođak where the children were tought reading, writting, islamic sciences and the art of warfare. At the beginning only »penđik usulu« was applied, i. e. only the children from the border regions were taken, and later on also the yhildren from the inland by »devshirme usulu«. The system of devshirme was first practice in Rumelia, Albania, Macedonia, Greece and Bulgaria, and later on Serbia, Bosnia and Hercegovina and Hungary. Since the end of 15. ct or the beginning of 16. ct. devshirmea was gradully extended all over the christian subjects from Anadolia. There is information from which one may drowe conclusion, that at the beginning for devshirme all christian children without exception were taken but it was later on limited only to certain nationalities and those were the Albenians, Bosnians, Greeks, Bulgarians and Armenians. For a certain period of time it was forbiden to take away the children of other nationalities. In a document from 1666 it was ordered that the children of Bosnian and Albanian Moslems be taken in devshirme and if they want to do so voluntarely and are 15—20 years of age. It was ordered for these children not to mix with the christian ones that a special list should be made, that they should form a separate group and be sent to Istanbul.

The children of the Bosnian and Albanian Moslems which were taken into devshirme were called »sunetli oglan« or »potur ogulari«. The children taken varied in age between 7 and 25. Usually one child to 40 households was taken, but if the village was big one it was not customary to take more than 5 children for one village. The only son was never taken, and in the documents published here it is explicetly forbiden:

»Avoid taking away of the only son or more than one son if the father has more children« or »not to take away the only son from those that have no more sons.«

For each child the village paid »tribute for clothes« called »hil'at baha«, »kaput bedeli« or »kul akchesi«. With the money the red and yellow cloth, from which the childrens' uniform was made, was bought. For »kaput bedeli« the village paid 100 akchas per child,

later 200, 300, and at the beginning of 17ct. 600 akchas. The village also gave »trash akchesi« i. e. the money for the shaving of the child on the way to Istanbul. When 100 or 200 children were collected a group that traveled to Istanbul, was formed. Big towns, such as Istanbul, Galata, Rodhos, Trapesund, were exempted from this tribute. Some persons, that preformed military duties as dervendje, vojnuci ect; were also free from the tribute.

In special chapter, under the title »The Resistance against Devshirme« forms and ways of resistance against this tribute are dealt with. There are numerous examples from different periods and different parts of the Balkans. At the end of the paper 11 Turkish documents related to the problem of devshirmea, so far unpublished are given in translation into Serbo-Croatian.